

Report (in Serbian)

**to the Serbian Government
on the visit to Serbia
carried out by the European Committee
for the Prevention of Torture and Inhuman
or Degrading Treatment or Punishment (CPT)**

from 21 to 30 March 2023

The Government of Serbia has requested the publication of this report and of its response. The Government's response is set out in document CPT/Inf (2024) 05.

The translation of the CPT report was provided by the Serbian authorities.

Strasbourg, 25 January 2024

Садржај

ИЗВРШНИ РЕЗИМЕ.....	3
I. УВОД	6
A. Посета, извештај и праћење.....	6
B. Консултације делегације и остварена сарадња	6
II. ЧИЊЕНИЦЕ УСТАНОВЉЕНЕ ТОКОМ ПОСЕТЕ И ПРЕДЛОЖЕНЕ АКЦИЈЕ	7
A. Органи за спровођење закона	7
1. Прелиминарне напомене	7
2. Злостављање	9
3. Истраге о наводима о злостављању.....	18
4. Заштитне мере против злостављања	26
a. увод	26
б. обавештење о притвору	26
ц. приступ адвокату.....	27
д. приступ лекару	29
е. информације о правима.....	30
ф. вођење интервјуа	31
г. евиденција о надзору.....	32
5. Услови притвора.....	33
B. Затворске установе.....	36
1. Прелиминарне напомене	36
2. Злостављање	38
3. Услови притвора.....	39
a. материјални услови	39
б. режим	42
4. Здравствене услуге	43
5. Остала питања	45
a. затворско особље.....	45
б. контакт са спољним светом	46
ц. дисциплина	47
д. средства принуде и мере безбедности	48
е. жалбене процедуре	49
ф. инспекцијске процедуре.....	49
б. Васпитно-поправни завод Крушевац	50
a. прелиминарне напомене	50
б. злостављање	50
ц. материјални услови	53
д. режим	54
е. здравствена заштита.....	55
ф. запослени	56
г. дисциплина и мере безбедности	56
х. употреба средстава спутавања	58
и. контакт са спољним светом	59
ј. жалбени и инспекцијски поступци	59
ДОДАТАК I.....	60
ДОДАТАК II.....	61

ИЗВРШНИ РЕЗИМЕ

Ад хок посета ЦРТ-а (Комитета) Србији 2023. године била је фокусирана на поступање полиције према лицима лишеним слободe и на делотворност спроведених истрага навода о злостављању од стране полиције. Такође су испитани услови задржавања и поступања према притвореницима у притворским јединицама четири затвора и према малолетним преступницима на затвореном одељењу Васпитно-поправног дома за малолетнике (ВПД) Крушевац. Одсуство активности српских власти да спроведу препоруке Комитета за искорењивање злостављања од стране полиције представља пропуст да се у потпуности сарађује са њом и Комитет верује да ће се предузети усаглашене акције за спровођење препорука садржаних у овом извештају.

Установе у надлежности Министарства унутрашњих послова

Значајан број особа које је делегација интервјуисала изјавио је да је полиција према њима поступала коректно. Међутим, делегација је примила бројне наводе о физичком малтретирању осумњичених за кривична дела од стране полицијских службеника, углавном на подручју Београда. Наводно злостављање се састојало од удараца песницом, шамара, удараца ногом и пендреком у тренутку хапшења или током првог испитивања, како би се од притворених лица извукло признање или информације.

Извештај описује неколико случајева озбиљног злостављања и мучења, са детаљима о пракси као што је стављање пластичне кесе преко главе осумњичених за кривично дело и давање електро-шокова из ручног уређаја, како би се извукло признање. Све у свему, у извештају се закључује да се поступање полиције према лицима лишеним слободe, посебно на подручју Београда, није побољшало од посета 2017. и 2021. године. На жалост, Комитет сматра да су напори које су српске власти уложиле у сузбијању ове појаве и спровођењу претходних препорука до сада били делимични и фрагментарни. По мишљењу Комитета, неопходно је да српске власти усвоје и спроведу кохерентну стратегију за искорењивање злостављања. Таква стратегија би требало да укључи поруку нулте толеранције на злостављање од стране полиције са највишег политичког нивоа и спровођење обавезне обуке о вештинама истражног разговора. Такође је важно унапредити систем евидентирања повреда и благовременог достављања ових информација органима тужилаштва.

Што се тиче делотворности истрага о наводима о злостављању, делегација је прегледала већи број истражних досијеа и нашла низ недостатака. Они се односе на питања као што су: кашњења у идентификацији предмета и формирању истражних досијеа, недостатак ажурности и темељности у истрази епизода наводног злостављања од стране полицијских службеника и неуспех у примени одговарајућих истражних техника од стране тужилаца. Са именованим тужиоцима који се распоређују на предмете из чл. 136. и 137. Кривичног законика треба реорганизовати рад тужилаца и увести специјализацију. Даље, Сектор унутрашње контроле Министарства унутрашњих послова (СУКП) треба да развије јачи контакт са релевантним тужиоцима. Поред тога, полицајци против којих постоје *prima facie* докази да су извршили злостављање требало би да буду суспендовани до истраге о наводном злостављању.

Што се тиче мера заштите од злостављања, Комитет позива српске власти да предузму кораке да обезбеде да се право на приступ адвокату ефикасно примењује од самог почетка лишавања слободе и да предузму активне кораке како би осигурали да полицијски службеници јасно комуницирају правни статус лица позваних у полицијску станицу у свим фазама њиховог саслушања.

Налази ад хок посете 2023. године указују да неопходна промена парадигме у испитивању осумњичених за кривична дела није спроведена и да постоји потреба да српске власти уведу систематско аудио-видео снимање свих испитивања која врши полиција. Коначно, требало би отклонити одређене материјалне недостатке у ћелијама у полицијским станицама, а лицима у полицијском притвору треба обезбедити храну у редовним интервалима.

Установе у надлежности Министарства правде

У извештају се констатује благи, али сталан пораст броја особа у истражном притвору последњих година, заједно са смањењем употребе алтернатива притвору (као што је кућни притвор). Није изненађујуће да су притворске јединице које је делегација посетила током посете 2023. биле веома претрпане.

У истражним одељењима Окружног затвора у Новом Саду и КПЗ Сремска Митровица примљено је неколико навода о физичком малтретирању и прекомерној употреби силе, који су се састојали од шамарања, шутирања и удараца песницом.

Што се тиче материјалних услова у притвору, у извештају се позитивно наводи да су од 2012. године реновирано скоро сви притворски блокови у Окружном затвору у Београду. Ситуација која је уочена у истражним јединицама три друга посећена затворска објекта била је мање позитивна. Уочена је тешка пренасељеност, где су лица имала мање од 2 м² стамбеног простора (ћелије од 3,8 м² у Окружном затвору у Новом Саду су смештале две особе), као и лоше стање инвентара (стари душеци, зарђали кревети, трошни и влажни зидови) и неадекватни хигијенски услови (нпр. дотрајали санитарни чворови, недовољно тушева, најезда стеница). Комбинација озбиљне пренасељености и лоших материјалних услова и занемаривања уочених у посећеним затворима могла би представљати нечовечно и понижавајуће поступање. Треба поздравити планиране нове објекте у Новом Саду и Суботици.

Режим који се нуди особама у истражном притвору и даље је био веома лош, где су особе биле затворене у ћелијама 22 сата или више сваког дана. Приступ дворишту се кретао од 30 минута до два сата дневно, а само неколицини притворених лица понуђени су радови на општем одржавању.

Циљана посета ВПД Крушевац била је усмерена на поступање према малолетним починиоцима смештеним на затвореном одељењу. Делегација је примила бројне наводе о злостављању, које се састоји од шамарања и удараца гуменим пендрецима по бутинама и задњици малолетника од стране особља као вид телесног кажњавања у вези са случајевима насиља међу затвореницима, покушаја бекства, или непослушности. Власти у Србији треба да предузму усаглашену акцију на увођењу промене културе у ову јединицу завода за малолетнике, удаљавајући се од културе у којој доминира телесно кажњавање на културу засновану на васпитном приступу усмереном на малолетнике уз динамичну безбедност.

Зграда затвореног одељења је изузетно затворена, више личи на затвор високе безбедности него на установу за малолетнике, са ојачаним металним вратима и металним решеткама на прозорима, и решеткастим капијама на улазу у крило. Предвиђен је комплетан редизајн затвореног одељења у складу са међународним стандардима за притвор малолетних преступника и Комитет са нестрпљењем очекује детаље о овом пројекту.

Режим у јединици је прилично осиромашен, а малолетници већину дана проводе у једној од заједничких просторија, гледајући телевизију или играјући друштвене игре. Понуђено је врло мало организованих активности сврсисходне природе, што њихову реинтеграцију у главну популацију прилично отежава. Комитет се радује сазнању о мерама које се предузимају за повећање нивоа сврсисходних активности које се нуде у затвореном одељењу.

У извештају се такође критикују лоши услови у дисциплинским ћелијама јединице, где малолетници могу да буду одвојени у паровима неколико дана без икаквих активности. Комитет наглашава потребу да се смањи мера сегрегације, јер је штетна по физичко и психичко благостање малолетника.

I. УВОД

A. Посета, извештај и праћење

1. У складу са чланом 7. Европске конвенције о спречавању мучења и нечовечних или понижавајућих поступака и кажњавања (у даљем тексту: Конвенција), делегација Комитета је обавила ад хок посету Србији од 21. до 30. марта 2023. године. Комитет је сматрао да је посета „потребна у датим околностима“ (упореди члан 7. став 1. Конвенције) и њен циљ је био да испита поступање полиције према лицима лишеним слободе. Комитет је сматрао да радња предузета на спречавању злостављања од стране полиције у светлу препорука садржаних у извештајима о посетама 2017. и 2021. године није довољна. Делегација је размотрила и ефикасност истрага органа тужилаштва и Службе унутрашње контроле МУП-а (СУКП) по притужбама на злостављање притворених лица од стране полицијских службеника. Била је то седма посета Комитета Србији.¹

2. Посету су извршили следећи чланови Комитета:

- Нико Хирш (шеф делегације)
- Хуан Карлос да Силва
- Александар Минчев
- Кристина Пардалос
- Асбјорн Рекле.

3. Подржао их је Кристијан Лода из Секретаријата Комитета, а помогао им је и један стручњак, Боштјан Шкрлец, виши државни тужилац и бивши генерални директор у Врховном државном тужилаштву Републике Словеније.

4. Извештај о посети усвојио је Комитет на 111. седници, одржаној од 3. до 7. јула 2023. године, а достављен је властима Србије 25. јула 2023. године. Различите препоруке, коментари и захтеви за информацијама од стране Комитета су у тексту извештаја подељани. Комитет од српских власти тражи да у року од три месеца обезбеде одговор са пуним приказом акција предузетих на спровођењу препорука Комитета, као и одговоре на коментаре и захтеве за информацијама из овог извештаја.

B. Консултације делегације и остварена сарадња

5. Делегација је током посете обавила консултације са Братиславом Гашићем, министром унутрашњих послова, Данилом Стевандићем, државним секретаром МУП-а и Дејаном Царевићем, директором Управе за извршење кривичних санкција Министарства правде, као и са високим функционерима из горе наведених министарстава. Одржани су и састанци са два јавна тужиоца Врховног јавног тужилаштва, Зораном Пашалићем, заштитником грађана и шефом Националног превентивног механизма (НПМ), као и са представницима различитих невладиних организација.

6. У целини, делегација Комитета је током посете имала одличну сарадњу са српским властима на свим нивоима. Делегација је имала брз приступ свим притворским

¹ Извештаји о посетама и одговори српских власти на све претходне посете доступни су на сајту Комитета: <https://www.coe.int/en/web/cpt/serbia>

јединицама које је желела да посети, била је у могућности да се насамо састане са оним лицима са којима је желела да разговара и имала је приступ информацијама потребним за обављање свог задатка.

Комитет жели да изрази своју захвалност на помоћи коју су руководство и особље у посећеним установама пружили његовој делегацији током посете, као и на подршци коју је пружио официр за везу Владимир Шоћ из Министарства за људска и мањинска права и друштвени дијалог.

7. Међутим, принцип сарадње између потписница Конвенције и Комитета, како је наведено у члану 3. Конвенције, није ограничен на олакшавање рада делегације у посети. Он такође захтева да се предузму одлучне мере како би се осигурало да се препоруке које је дао Комитет делотворно спроводе у пракси.

С тим у вези, Комитет напомиње да српске власти од претходних посета Комитета 2017. и 2021. године нису предузеле ефикасне мере у борби против злостављања од стране полицијских службеника. Неопходно је да се предузму одлучни кораци да се уведу мере које имају за циљ спречавање прибегавања злостављању од стране полицијских службеника и осигурање да се истраге о наводима о злостављању од стране полицијских службеника лица лишених слободе ефикасно спроводе. Такође постоји потреба да се спроведу дугогодишње препоруке у области здравствене заштите у затворима и да се промовише радикална промена у погледу режима који се нуди притвореницима. Комитет сматра да континуирани недостатак активности српских власти на решавању ових питања може довести до тога да Комитет отвори процедуру предвиђену чланом 10. став 2. Конвенције.

II. ЧИЊЕНИЦЕ УСТАНОВЉЕНЕ ТОКОМ ПОСЕТЕ И ПРЕДЛОЖЕНЕ АКЦИЈЕ

A. **Органи за спровођење закона** Органи под надлежношћу Министарства унутрашњих послова

1. Прелиминарне напомене

8. Током посете, делегација је испитала мере које су српске власти предузеле за решавање проблема злостављања од стране полицијских службеника од посете 2021. године. Предузете мере укључују појачане активности обуке полицијских службеника о питањима као што су истражни разговори и поступање према притвореним лицима и поједностављене процедуре за лекарски преглед лица у полицијском притвору (укључујући откривање и пријављивање повреда).

Даље, сада је појачано праћење рада полиције кроз активности петочлане Комисије за спречавање злостављања и тортуре од стране полицијских службеника МУП-а. Питање злостављања од стране полиције такође је било предмет испитивања Европске комисије у њеним извештајима о напретку², посебно у контексту приступних преговора Србије са Европском унијом,³ од стране Комитета министара Савета Европе у контексту његовог надзора над разним пресудама Европског суда за људска права против Србије због

² Види у вези с тим [Извештај ЕК о напретку Србије за 2022. годину](#).

³ Види [Ревидирани акциони план Владе Србије за Поглавље 23 приступних преговора са ЕУ](#).

кршења процесног дела члана 3. ЕКЉП,⁴ и од стране различитих тела Уједињених нација.⁵

9. Током посете, делегација је интервјуисала 131 притвореника у притворским јединицама четири затворске установе (и то: Окружни затвор у Београду, Новом Саду и Суботици и Казнено-поправни завод Сремска Митровица (тј. Казнено поправни завод одн. КПЗ) који покрива подручје Београда и регион Војводине, у вези са њиховим искуством у полицијском притвору и прегледала је релевантну медицинску документацију (укључујући здравствене картоне притвореника, фотографску документацију повреда и непосредно посматрање). Даље, испитала је документацију у вези са истражним поступком за наводно злостављање од стране полиције који је покренут од јануара 2021. године у три београдска основна јавна тужилаштва.

10. Правни оквир који се односи на лишавање слободе осумњичених за кривична дела није се променио од посете 2021. године и ограничен је на максимално 48 сати у складу са чланом 29. Устава. Полиција је дужна да ухапшено лице, у року од осам сати од лишења слободе, приведе тужиоцу, који мора да одлучи о полицијском задржавању.⁶ Решење о привременом задржавању полиција мора донети у року од два сата од дана лишења слободе осумњиченог за кривично дело.⁷

У складу са чланом 288. ЗКП, грађани могу бити позвани и у полицијску станицу ради давања информација о датом кривичном делу у трајању до четири сата (види став 33).

Српске власти су у процесу израде, уз консултације са цивилним друштвом, новог Закона о унутрашњим пословима.⁸ Циљ закона је да се обезбеди оперативна независност полиције од Министарства унутрашњих послова и да се, између осталог, реше питања у вези са мандатом Комитета, као што су увођење нових средстава принуде, нови систем пријављивања и праћења законитости употребе силе, рад Сектора унутрашње контроле МУП-а (СУК) и дисциплински поступак против полицијских службеника. Поред тога, тематска радна група Министарства правде припрема Нацрт закона о изменама и допунама Кривичног законика (КЗ), укључујући чланове 136 (о мучењу) и 137 (о принудном признању) КЗ, са новим дефиницијама кривичних дела. (укључујући квалификацију починилаца), ревидиране казне и рок застарелости у складу са препорукама међународних тела за праћење (види став 23).⁹

⁴ Види посебно [одлуку Комитета министара СЕ о затварању испитивања такозване Станимировићеве групе предмета усвојену на 1451. састанку ЦМ-ДХ, 6-8. децембра 2022. године.](#)

⁵ Види [Завршна запажања UNCAT-а о трећем периодичном извештају о Србији](#) од 20. децембра 2021. године.

⁶ У складу са чланом 291. став 3. ЗКП.

⁷ У складу са чланом 294. став 2. ЗКП.

⁸ Иницијални нацрт закона је објављен за консултације током 2022. Потом је повучен током децембра 2022. и поново уведен у јануару 2023. након одређених измена.

⁹ У својим завршним запажањима трећег циклуса мониторинга Србије, издатим 20. децембра 2021. године, UNCAT је позвао српске власти да ускладе чланове 136. и 137. Кривичног законика са свим елементима садржаним у члану 1. Конвенције против мучења Уједињених нација.

2. Злостављање

11. Током посете, делегација је интервјуисала значајан број лица која се налазе у притвору, од којих је више од 40% изнело веродостојне наводе о злостављању. У више од половине тих случајева чланови делегације су могли да пронађу поткрепљујуће елементе у здравственим картонима притворених лица, који су сачињени приликом њиховог пријема у затвор, на које је у неколико случајева скренута пажња надлежним органима тужилаштва од стране управе затвора (види став 20). Поред тога, делегација је посетила релевантне полицијске установе у којима су лица приведена како би потврдила чињеницу и време њиховог привођења и релевантне кораке у њиховом ланцу надзора, посебно пружање медицинске помоћи и евидентирање повреда током полицијског задржавања. Коначно, у вези са шест случајева наводног малтретирања које је управа Округног затвора у Београду пријавила код три београдска основна тужилаштва, вештак Комитета је испитао почетне истражне радње предузете у вези са овим случајевима.

12. Значајан део особа које је делегација интервјуисала изјавио је да је полиција према њима поступала коректно у време њиховог притвора/привођења и током полицијског притвора. Неки притвореници које је срела делегација у Округном затвору у Новом Саду су експлицитно навели да су се, по њиховом мишљењу, последњих година побољшали професионални стандарди и поступање према притвореним лицима од стране полицијских службеника и криминалистичких инспектора новосадске полиције. Међутим, делегација је наставила да добија бројне наводе о тешком физичком злостављању, укључујући случајеве које се своди на мучење осумњичених за кривична дела од стране полицијских службеника, претежно на подручју Београда, а које се састоји посебно од удараца песницом, шамара, удараца ногама и пендрецима, било у тренутку хапшења (након имобилизације), током превоза у полицијском возилу, или у полицијској станици током првог разговора, у циљу извлачења признања или информација. Такви наводи укључивали су стављање пластичне кесе преко главе или стављање тканине у уста притвореној особи, како би се изазвао осећај гушења, ударање осумњиченог песницом по глави након што је осумњичени натеран да стави мотоциклистичку кацигу како би био дезоријентисан и, у једном случају, давање електро-шокова из ручног уређаја. Делегација је такође примила неколико навода о тешким облицима психичког малтретирања осумњичених за кривична дела, као што је симулирано погубљење дефенестрацијом, или додатно злостављање ако су се жалили на злостављање или открили право порекло својих видљивих повреда запосленима у здравственој станици или затворском службенику. Најзад, делегација је још једном добила наводе о продуженом везивању притворених лица лисицама за намештај у канцеларијама инспектора.

13. Следећи случајеви, који су приказани ради илустрације обрасца, представљају пример тренда злостављања и функционисања система одговорности и евидентирања повреда у посећеним установама. Док су неке особе које је делегација срела изјавиле

да желе да се жале¹⁰ на злостављање, друге су дале информације под условом да се њихова имена не откривају:

- i. Притвореник са којим се делегација састала у Специјалној затворској болници у Београду навео је да су га у тренутку хапшења 17. фебруара 2023. године двојица полицајаца, након што су му ставили лисице на руке, шамарала по лицу и шутирала по ногама. Накнадно је, након што је пребачен у Полицијску станицу Земун, навео да је био приморан да клечи у санитарном чвору и лиже керамичку површину тоалета у нивоу пода (чучавца), док су исти полицајци пуштали воду. Такође је навео да су га у канцеларији инспектора више пута шамарали по лицу и шутирали у стомак док је седео на столици са рукама везаним на леђима.¹¹ У време пријема у Окружни затвор у Београду 19. фебруара 2023. године у његовом здравственом картону забележене су следеће повреде *„оток и плаво-љубичасти хематом на левом уху, хематом од 10 цм на десном лакту и оток левог колена“*. Предмет је 20. фебруара 2023. године прослеђен Другом основном јавном тужилаштву у Београду.
- ii. Друго лице је навело да је, када је ухапшен у Београду 4. новембра 2022, био подвргнут тешком физичком малтретирању и понижавајућим условима од стране патроле интервентне полиције испред гараже коју је користио за складиштење дроге. Он је рекао да су га вукли по тврдом тлу, шамарали и ударали песницама у пределу груди и бубрега и приморавали га да клечи и да положи главу на бетонски под најмање 30 минута, са рукама везаним на леђима, док су му вукли уши, а полицајац је симулирао полни однос. Такође је навео да су му ципеле и чарапе скинуте и натопљене водом очигледно да би изазвале инфекцију с обзиром на ниску температуру. Приликом пријема у Окружни затвор у Београду, 6. новембра 2022. године, у његовом здравственом картону су евидентирани следеће повреде: *„Особа тврди да осећа болове у глави од удараца полиције, у десном паријеталном пределу хематом црвенкасте боје. 2 цм x 0,5 цм, на десној страни леђа неколико хематома 6 цм x 15 цм“*.
- iii. Притвореник са којим се делегација састала у Окружном затвору у Београду навео је да га је група од четири полицајца на митингу 15. фебруара 2023. године ухапсила на улици због сумње да је починио кривично дело тероризма, да су га насилно ухватили за главу и раме и повукли на земљу пре него што су га полицајци из антитерористичке јединице, који су му отели мобилни телефон, сместили у полицијски комби. Приликом пријема у Окружни затвор у Београду, 17. фебруара 2023. године, физички је прегледан, а у његовом здравственом картону су унете и фотографисане следеће повреде: *„На полеђини леве шаке, у подножју четвртог прста, постоји абразија са крастом од 1 цм. На левој потколеници је огреботина од 1 цм. На унутрашњој страни десног колена налази се зелено-љубичасти хематом димензија 10 цм x 6 цм. На десној потколеници је огреботина од 0,5 цм“*.
- iv. Притвореник са којим је разговарано у Окружном затвору у Београду навео је да је у време хапшења у вези са уличним протестом 15. фебруара 2023. године

¹⁰ У том смислу, свака особа је дужна да поднесе жалбу релевантним органима, пошто давање Комитету детаља о наводима о злостављању не представља званичну жалбу. Ово је јасно стављено до знања особама које је делегација Комитета срела током посете.

¹¹ Касније, након што је смештен у притворску ћелију, покушао је самоубиство давлеем помоћу гуртне из јакне.

пребачен у седиште МУП-а, где су га, наводно, ударили песницама у стомак и главу и гурали уз зид током испитивања како би га натерали да откључа мобилни телефон. Приликом пријема у Окружни затвор у Београду, 17. фебруара 2023. године, у његовом здравственом картону су евидентиране следеће повреде: *„абразија 0,5 цм на левој паријеталној области“*.

- v. Друго лице је тврдило да је у тренутку хапшења 15. фебруара 2023. године ударено ногом у главу и да је након тога, током саслушања у канцеларији инспектора Четвртог одељења криминалистичке полиције Полицијске управе за Град Београд у 29. новембра, задобило неколико удараца пендреком по ногама и ударено песницом у стомак као принуда да потпише признање. Приликом пријема у Окружни затвор у Београду, 17. фебруара 2023. године, у његовом здравственом картону је уписан следећи запис: *„Наводи физичко малтретирање од стране полицијских службеника Полицијске станице у 29. новембра у време хапшења. и у полицијској станици од удараца шакама, ногама и пендреком. На левој бутини има елиптични хематом од око 8 цм“*, што је медицинско особље забележило у његовом картону и фотографисало. Предмет је 20. фебруара 2023. године директор Окружног затвора у Београду проследио Другом основном јавном тужилаштву у Београду.
- vi. Притвореник са којим се делегација састала у Окружном затвору у Београду навео је да га је, након што је прогутао одређену количину дроге, када је ухапшен на улици 14. фебруара 2023. године, полиција одвела у његов стан на претрес, где га је неколико полицајаца шутирало и ударило песницама у груди и ребра док је лежао на поду. Због погоршања здравственог стања, потом је пребачен на ВМА ради испирања желуца, након чега је приведен у Полицијску станицу у 29. новембра у Београду. Приликом пријема у Окружни затвор у Београду, 16. фебруара 2023. године, након прегледа, у његовом здравственом картону је уписан следећи запис: *„Задобио је повреде приликом хапшења – ударан је рукама и ногама - шутиран. На задњој страни леве потколенице налази се плаво-љубичасте хематом од 2 цм. На предњем делу леве потколенице има огреботина од 2 цм. На унутрашњој површини леве руке налази се плаво-љубичаста модрица 8 цм x 3 цм. На десној руци је плаво-љубичасте хематом 7 цм x 5 цм. На десној страни грудног коша налази се бледо црвенкаста модрица пречника 4 цм. На левој страни леђа, у лумбалном делу, налази се модрица плаво-љубичасте боје, димензија 4 x 3 цм“*.
- vii. Притвореник са којим се делегација састала у Окружном затвору у Београду навео је да су га у тренутку хапшења 4. јануара 2023. године, након што се предао и подигао руке, ударила четворица полицајаца, а да му је касније, током саслушања у канцеларији Четвртог одељења за борбу против наркотика Полицијске управе за Град Београд у 29. новембра, на главу му је стављена капуљача, а чизмама су га шутирале у главу и ребра и газили по разним деловима тела док је лежао на поду, како би га натерао на признање. Адвокат који је стигао у полицијску станицу затражио је да се позове служба хитне помоћи ради пружања медицинске помоћи. Услед тога, након прегледа у присуству полицијских службеника, лекарско особље му је издало потврду са следећим општим описом *„Особа има старе и свеже повреде грудног коша и екстремитета, болове при палпацији у пределу грудног коша“*. Приликом пријема у Окружни затвор у Београду 6. јануара 2023. године, прошао је

комплетан лекарски преглед и у његовом досијеу је уписано: *„У Полицијској станици 29. новембра тукли су га рукама и ногама по глави и телу. На леђима се налазе две огреботине димензија 2 цм x 0,1 цм и 10 цм x 0,1 цм. На левом лакту је овална огреботина димензија 3 цм x 2 цм”.*

- viii. Други притвореник Окружног затвора у Београду навео је да су га, у време хапшења 7. марта 2023. године, због кривичног дела насиља у породици, полицајци неколико пута шутирали у главу и ребра у његовој кући у Реснику. Приликом саслушања, тужилац, који је констатовао повреде, није прихватио његово објашњење да су самонанете, по претходном упутству полиције.¹² По пријему у Окружни затвор у Београду 09.03.2023. године је медицински прегледан и фотографисане су следеће повреде које су уписане у његов здравствени картон: *„На горњем капку левог ока је хематом плаво-љубичасте боје. На доњем капку левог ока налази се хематом од 1 цм. Приликом хапшења је бачен на земљу и шутиран у главу. Стављене су му лисице”.*
- ix. Притвореник са којим се делегација састала у Окружном затвору у Београду, навео је да га је полиција гурнула низ степенице његове куће у тренутку хапшења 23. фебруара 2023. године у Лазаревцу и шућнула у ребра. Приликом пријема у Окружни затвор у Београду био је лекарски прегледан и описане су следеће повреде које су му уврштене у здравствени картон: *„На десном образу је огреботина 1 цм x 0,1 цм. На левој страни грудног коша налази се хематом 4 цм x 3 цм са абразијом. У Лазаревцу га је претукла полиција”.*
- x. Притвореник са којим се делегација састала у Окружном затвору у Београду навео је да су га у тренутку хапшења 15. октобра 2022. године, након што су га извели из аутомобила, два полицајца шућнула у ребра док је лежао на земљи. Потом је, након пребацивања у Полицијску станицу Земун, подвргнут даљем злостављању од стране истих полицијских службеника, које се састојало од удараца пендреком у груди и бокове, стављања пластичне кесе на главу и више струјних удара ручним уређајем. Сврха злостављања је била добијање информација о лабораторији за паковање дроге. У време лекарског прегледа по пријему у Окружни затвор у Београду 17. октобра 2022. године, у његовом здравственом картону су описане следеће повреде: *„Тучен је рукама и полицијском палицом по телу и ушима. На обе руке постоје тамноплави и зелени хематоми. На леђима се налази неколико двоструких паралелних хематома са тачкастим крварењима. На десној лумбалној регији постоји абразија од 6 цм. Оба уха имају тамно љубичасте модрице и оток”.* Предмет је Управа Окружног затвора у Београду уступила Другом основном јавном тужилаштву у Београду, а такође је предмет притужбе СУК-у од стране породице притвореника. Процена вештака о истрази спроведеној у овом случају је наведена у ставу 24.
- xi. Притвореник са којим се делегација састала у стационару Окружног затвора у Београду одмах по пријему у објект, навео је да је 20. марта 2023. године, након што га је полицијска патрола ухапсила на аутопуту претходне вечери, изведен из аутомобила, натеран да лежи на земљи са рукама везаним на леђима и шутиран по разним деловима тела док је био савијен; сећао се и да су га ударили дебелом књигом по глави. Касније, након задржавања у станици Полицијске управе за

¹² Приведено лице је до тужиоца спровела иста полицијска патрола Полицијске станице Раковица која је извршила његово хапшење.

Град Београд 29. новембар, пребачен је у болницу на лекарски преглед, где је констатован прелом максиларног синуса. Приликом лекарског прегледа у болници интервенисао је полицајац који је у његово име објаснио лекару да су повреде нанете случајним падом. Приликом прегледа у затвору (у присуству медицинског члана Комитета) у његовом картону су забележене следеће повреде: „У пределу леве слепоочнице и око левог ока налази се љубичасто-зеленкаста модрица. Иза десног уха налази се љубичаста модрица димензија 0,8 цм x 0,9 цм. Изнад десног уха у длакавом делу главе налази се оток пречника 1 цм. На левом зглобу су три огреботине димензија 0,8 цм x 0,1 цм, 0,9 цм x 0,1 цм и 0,8 цм x 0,1 цм (од лисица). На кажипрсту леве руке, у пределу средње фаланге, налази се огреботина димензија 0,6 цм x 0,2 цм. Изнад ивице десног длана налази се линеарна крзотина дужине 6 мм. На предњој страни леве потколенице налази се тачкаста огреботина димензија 1 цм x 0,7 цм”.

- xii. Притвореник са којим се делегација састала у Окружном затвору у Новом Саду навео је да му је у тренутку хапшења 5. фебруара 2023. године полицајац, уз притисак, ставио чизму на главу док је он лежао на поду, руку везаних лисицама иза леђа. Приликом пријема у притворску ћелију Полицијске станице Нови Сад, притворски службеник је у записник о задржавању забележио упис „*старији хематом на левом образу*“. Приликом прегледа у Окружном затвору у Новом Саду, 8. фебруара 2023. године, у његовом здравственом картону унесен је упис: „*Испод левог ока налази се црвенкасти хематом величине 5 цм*“, за који је лекар Комитета оценио да је у складу са временом и динамиком навода.
- xiii. Притвореник са којим се делегација састала у Окружном затвору у Новом Саду је навео да је у време хапшења, под истим околностима као у случају под тачком xii, био натеран да лежи на земљи са лисицама на рукама, при чему су га неколико пута ударили ногама. и притиснуо му чизму на главу и бок док се није онесвестио. Он је тада тврдио да је, док је лежао на земљи, неколико минута био принуђен да дише кроз издувну цев полицијског возила. У Полицијској станици Нови Сад добио је упутство од полиције да не открива порекло повреда, јер би то могло да му погорша ситуацију. Као резултат тога, потврда коју је издала хитна помоћ садржала је следећи запис: „*Видљиве повреде на лицу и периорбитални хематоми на оба ока, пацијент тврди да су повреде од „пре” и да се односе на његов пад на земљу и одбија да буде одведен у проторије хитне помоћи*“. Судско-медицинско вештачење Института за судску медицину у Новом Саду 9. фебруара 2023. године, на захтев његовог адвоката по службеној дужности, окарактерисало је повреде и компатибилност на следећи начин: „*тамноплави хематом на левом оку, огреботина на десној јагодици, огреботина на десној страни доње усне димензија 0,5 цм x 0,5 цм, огреботина на десном капку, модрице на прстима обе руке. Повреде о којима је реч могу се класификовати као лаке телесне повреде, а механизам њиховог настанка се може довести у везу са ударцем, падом или потресом мозга*“. Предмет је прослеђен Основном јавном тужилаштву у Новом Саду и у време посете је био у току.
- xiv. Притвореник са којим се делегација састала у Окружном затвору у, а који је ухапшен 14. фебруара 2023. године у Суботици у вези са убиством свог партнера у Суботици, наводно је, након признања кривичног дела, ударен песницом у око у Полицијској станици Суботица. Приликом пријема у Окружни затвор у Суботици, 16. фебруара 2023. године, у његовом здравственом картону је

уписано: „*Периобитални хематом левог ока. Хематом у спољној трећини доњег капка десног ока*“. Предмет је прослеђен Основном јавном тужилаштву у Суботици.

- xv. Притвореник са којим се делегација састала у Окружном затвору у Суботици навео је да је у време хапшења 17. новембра 2022. године, неколико пута шутнут док је лежао на поду са рукама везаним на леђима, након што је полиција пронашла оружје у његовој кући приликом претреса. Приликом пријема у Окружни затвор у Суботици, 18. новембра 2022. године, у његовом здравственом картону уписан је следећи запис: „*Објективно: на десном рамену се налази вертикални хематом дужине 7 цм и ширине 4 цм. У пределу десног ребра лопатице је слабо видљив хематом. Жали се на болове у овој области*“.
- xvi. Притвореник са којим се делегација састала у КПЗ Сремска Митровица навео је да је, када је ухапшен у Руми, 2. новембра 2022. године, насилно гурнут на земљу, а потом, након што је пребачен у Полицијску станицу Рума, добио шамар у лице док је седео на столици са рукама везаним на леђа лисицама, у канцеларији поред улаза, бачен на земљу, шутиран по ногама и ударан пендрецима од стране неколико полицајаца наизменично. Када је истог дана одведен у КПЗ Сремска Митровица, забележене су и фотографисане следеће повреде које су у складу са динамиком навода: „*На глави је модрица са огреботином испод левог ока, љубичасти паралелни хематоми на левом колелу, модрице на оба зглоба од лисица, вишеструки хематоми у антекубиталној регији*“.

Форензичар делегације је прегледао повреде описане у горе наведеним случајевима (укључујући фотографске доказе) и утврдио да су у складу са временом и механизмом навода.

14. Делегација је поново примила бројне наводе о продуженим испитивањима током којих су осумњичени редовно везивани лисицама за намештај или иза леђа, или су држани у стресним положајима без одмора и без нуђења воде или хране. Штавише, исти осумњичени су рекли делегацији да их полиција често приморава на признања претећи насиљем њима, или њиховим породицама.

15. Као што је поменуто у ставу 7, налази ад хок посете Србији 2023. указују на то да се поступање полиције према лицима лишеним слободe, посебно на подручју Београда, није побољшало од посета 2017. и 2021. године. Нажалост, **српске власти нису саставиле стратегију за искорењивање злостављања од стране полиције**, укључујући већину елемената које је Комитет препоручио у свом извештају о посети 2021. године, а Комитет сматра да су напори које су српске власти уложиле у борбу против ове појаве до сада били делимични, фрагментарни и без уверења.

Конкретно, без чврсте поруке нулте толеранције са највишег политичког нивоа о неприхватљивости злостављања од стране полиције, сваки покушај да се постигне позитиван резултат биће далеко тежи. Даље, активности обуке о питањима као што су вештине професионалног вођења интервјуа и о теоријским и практичним аспектима спречавања злостављања морају бити више циљане и мање распршене, јер се њихов утицај не може мерити само бројем полицајаца који су присуствовали уводном упису или курсевима освежавања знања. Штавише, мере за јачање законске заштите лица лишених слободe су само делимично спроведене, а неустављање обавезних просторија за аудио-видео снимање, које остају неискоришћене, уз јасну злоупотребу

практике интервјуисања, само служе да демонстрирају неспремност полиције да напусти одређене методе рада из прошлости, у смислу тзв. техника прикупљања информација које су усмерене на добијање признања.

Даље, најтежи наводи о малтретирању које је делегација Комитета примила током ад хок посете 2023. године односе се на тзв. интервјуе за прикупљање информација са осумњиченима за кривична дела, које јавни тужилац изузетно може поверити полицији, у складу са чланом 289. ЗКП. Очигледно је да систем кривичног правосуђа који ставља фокус на исповедне доказе ствара подстицаје за службена лица укључена у истрагу кривичног дела да користе физичку или психолошку принуду, посебно током дугих и отежаних такозваних састанака за прикупљање информација са притвореним лицима. Пре свега, прецизан циљ оваквих интервјуа мора бити кристално јасан: то би требало да буде да се добију тачне и поуздане информације, како би се утврдила истина о предмету који се истражује, а не да се добије признање од некога ко је у очима полицајаца који га интервјуишу већ крив. С тим у вези, јавни тужилац, као крајњи покретач кривичног поступка и онај који полицији поверава саслушање осумњичених, треба да обезбеди да се овакви тзв. састанци за прикупљање информација спроводе професионално и у складу са релевантним одредбама ЗКП у погледу права осумњиченог да буде упознат са својим правима и да има приступ адвокату, као и неприхватљивости, као доказа у поступку, изјава које су дате као резултат мучења или других облика злостављања.¹³ Коначно, систем некажњивости и одговорности полицијских службеника за њихово наводно недолично понашање још увек није консолидован и кристализован из разлога објашњених у ставовима 22-28 и дух Методологије још увек није материјализован. Штавише, оклевање МУП-а, у току доношења Нацрта закона о унутрашњим пословима, да поштри услове за суспензију полицијских службеника осумњичених за недолично понашање према притвореним лицима подрива напоре на сузбијању и искорењивању злостављања од стране полиције.

16. Комитет још једном позива српске власти да усвоје и спроводе кохерентну стратегију за искорењивање злостављања која би, укратко, требало да се састоји од следећих конкретних и изводљивих корака:

- **Објавити поруку нулте толеранције од стране министра унутрашњих послова свим полицијским службеницима широм земље да ће постојати нулта толеранција на мучење и друге облике злостављања притворених лица, физичко и психичко злостављање, што би директор полиције требало редовно да прати.**
- **Обезбедити обавезну циљану обуку Центра за основну полицијску обуку у Сремској Каменици о вештинама професионалног вођења интервјуа које промовишу помак од испитивања заснованог на признању, о употреби средстава принуде приликом хапшења у руралним и урбаним срединама земље и о виђењу вишег руководства полиције о полицијском злостављању.**
- **Осигурати строги надзор, укључујући органе тужилаштва, над прикупљањем информација путем интервјуа са осумњиченима за кривична дела у складу са чланом 289. ЗКП, како би се осигурало да полиција не користи физичку или психичку принуду против притворених лица како би добила признање или информације о одређеном кривичном делу и да сваку изјаву која је на такав**

¹³ У складу са члановима 16 и 84 ЗКП.

начин добијена као доказ треба прогласити неприхватљивом. Увести неопходне подзаконске акте за обавезно аудио-видео снимање свих полицијских испитивања и успоставити одговарајуће опремљене просторије за испитивање широм земље.

- Стриктно применити чланове 288. и 289. ЗКП о систему позивања грађана и осумњичених за кривична дела ради разјашњења њиховог статуса у свакој фази испитивања.
- Проширити именовање и обуку одређених полицајаца који искључиво обављају улогу „службеника за притвор“ (за разлику од службеника који је само постављен у простор за задржавање), који је одговоран за добробит притворених лица током њиховог боравка у полицијском притвору и за практичну примену различитих процедуралних и других мера заштите од злостављања.
- Унапредити, на интегрисан начин, систем одговорности полицијских службеника за злостављање, у светлу препорука из става 25. о специјализацији тужилаца у истрагама о физичком злостављању и увођењем строжих критеријума за дисциплинску одговорност полицијских службеника, привременим удаљењем са дужности у току истраге и разрешењем са службе у случају осуде за кривична дела из чл. 136. и 137. КЗ.

17. Квалитет система евидентирања повреда у посећеним затворским установама је добар, што је допринело документовању горе наведених случајева злостављања. Преглед новопридошлих затвореника обављен је промптно (начелно у року од 24 сата, изузетно у року од 48 сати од пријема), темељно и у поверљивом окружењу. Повреде уочене на притвореницима су тачно описане и, по правилу, фотографисане и евидентирани у личном досијеу и посебним регистрима повреда и начелно су прослеђене надлежним органима тужилаштва (види став 20). Међутим, није увек вршена процена компатибилности повреда са наводима, а поједини лекари нису сматрали да је то њихова дужност.

Делегација је такође напоменула да евиденција о лицима задржаним у полицијском притвору сада садржи конкретан запис о опису повреда уочених на притвореном лицу приликом привођења или се односи на садржај лекарских уверења које је притвореном лицу издао од стране цивилне болнице или здравствено особље амбулантне амбуланте (у пратњи полицијског особља ради издавања лекарског уверења о њиховим повредама). Делегација је напоменула да је у таквом случају опис повреда од стране здравственог особља цивилних болница или домова здравља и лекара у полицијском притвору био површнији и да је ретко било процена њиховог порекла. Делегацији је било јасно да је тачност и истинитост оваквих описа повезана са чињеницом да су прегледи ретко поверљиви и да су притворена лица под директним или индиректним упутствима полиције да не откривају право порекло својих повреда здравственом особљу цивилне болнице или дома здравља.

18. Комитет понавља своју препоруку да се предузму кораци како би се осигурало да здравствене службе у Окружним затворима у Београду, Новом Саду и Суботици, као и у истражном притвору КПЗ Сремска Митровица и затворске медицинске службе у остатку земље, у потпуности играју своју улогу у спречавању злостављања, обезбеђујући да:

- лекари у затворима на крају својих извештаја о трауматским повредама, кад год су у могућности, назначе било какву узрочну везу између једног или више објективних медицинских налаза и изјава дате особе.
- се извештаји о трауматским повредама који се односе на повреде за које постоји вероватноћа да су проузроковане злостављањем (чак и у недостатку изјава) аутоматски прослеђују органу овлашћеном да води истраге, укључујући и кривичне истраге, без обзира на жеље дате особе.
- доктори саветују датог затвореника да писање таквог извештаја спада у оквире система за спречавање злостављања, да се тај извештај аутоматски мора прослеђивати јасно одређеном истражном органу и да такво прослеђивање не замењује подношење жалбе у прописном облику.

19. Комитет препоручује властима Србије да, у контексту израде Меморандума о разумевању између Министарства унутрашњих послова и Министарства здравља о медицинској помоћи лицима у полицијском задржавању, успоставе систем посета лекара полицијским просторијама. Овим лекарима, поред квалификација лекара опште праксе, треба обезбедити и обуку о томе како да идентификују и евидентирају повреде. Док се не успостави такав систем, од лекара који раде у болничким ургентним јединицама, посебно у великим градским центрима, требало би, кад год су то у могућности, захтевати да у потпуности опишу све повреде и назначе на крају својих извештаја о трауматским повредама,¹⁴ кад је то могуће, сваку узрочну везу између једног или више објективних медицинских налаза и изјава дотичне особе. Ако је потребно, у болници треба издвојити безбедну собу у којој се такви прегледи могу обављати на сигуран, безбедан и поверљив начин.

20. Све посећене затворске установе, са изузетком КПЗ Сремска Митровица, редовно су обавештавале надлежно тужилаштво о случајевима наводног злостављања идентификованих током иницијалног лекарског прегледа. Обавештење је садржало опис повреда и фотографске доказе.

Штавише, у Окружном затвору у Београду, чини се да стварни број предмета упућених тужилаштву није обухватао све предмете који су се стварно појавили у регистрима повреда (на пример, предмети у којима су притворена лица имала повреде које јасно указују на злостављање као узрок нису упућени тужилаштву).

Комитет препоручује Служби за извршење кривичних санкција да предузме неопходне мере како би управа КПЗ Сремска Митровица благовремено и тачно обавештавала надлежне органе тужилаштва о уоченим повредама код новопримљених осуђеника. Предметно обавештење треба да садржи релевантну медицинску документацију (укључујући фотографске доказе). Даље, српске власти треба да обезбеде да сви управници затвора одмах проследи тужилаштву све потенцијалне случајеве злостављања од стране полиције (укључујући и оне у којима су видљиве лаке повреде).

¹⁴ У овом контексту се упућује на Поглавље IV Приручника Уједињених нација о делотворним истрагама и документовању мучења и других окрутних, нељудских или понижавајућих казни или поступака Уједињених нација из 1999. ("Истамбулски протокол").

Даље, Комитет препоручује да се сваки извештај о повреди попуни у складу са критеријумима наведеним у ставу 18. и да буде пропраћен изјавом која описује наводно злостављање.

21. Као што је то био случај током претходних посета, неколико особа је делегацији рекло да су се жалиле тужиоцу или судији за претходни поступак на наводно малтретирање од стране полицијских службеника или да су тужиоци проактивно питали о пореклу њихових видљивих повреда. Делегација напомиње да су тужиоци у неколико случајева позитивно реаговали, тражећи да се пружи медицинска помоћ и да се евидентирају повреде. Међутим, у многим другим случајевима реакција и тужилаца и судија била је да такве наводе одбацују или игноришу, чак и када су те особе имале видљиве повреде.

Комитет понавља своју препоруку да, кад год осумњичени за кривична дела изведени пред тужиоца или судију тврде да су службеници за спровођење закона малтретирани, тужилац/судија забележе наводе у писаној форми, одмах нареди форензички медицински преглед и предузме неопходне кораке како би осигурао да се оптужбе прописно истражују. Такав приступ треба следити без обзира на то да ли дотична особа има видљиве спољашње повреде или не. Даље, чак и у одсуству експлицитне тврдње о злостављању, тужилац/судија треба да затражи судско-медицински преглед кад год постоје други разлози да се верује да је особа која им је доведена могла бити жртва злостављања.

3. Истраге о наводима о злостављању

22. Делегација је још једном извршила процену ефикасности истрага о наводима о малтретирању од стране тужилачких органа у светлу напора уложених у обуку запослених у тужилаштву и полицији о Методологији за спровођење истрага о наводима о тортури и Злостављање од стране полиције (методологија).¹⁵ У том погледу, такође је

¹⁵ 15. Методологија је усвојена као обавезно упутство за тужиоце и полицијске службенике и даје практичне смернице које се састоје од следећих елемената

(1) Истрагу поводом навода о злостављању од стране полиције спроводи надлежни тужилац, који може, у изузетним случајевима, послове прикупљања информација да повери СУКП-у.

(2) Тужилац и службеници СУКП-а укључени у истрагу су формално и фактички независни од лица чије се радње истражују.

(3) Полицијски службеници чије се радње истражују не смеју да ометају истрагу.

(4) Тужилац може преко СУКП-а да покрене поступак за суспензију окривљених полицијских службеника до окончања истраге.

(5) Полицијски службеници не смеју да присуствују испитивању сведока, укључујући и оштећене; изузетно, ако је присуство полицијских службеника неопходно из безбедносних разлога, испитивању сведока могу присуствовати и полицијски службеници који нису укључени у инцидент који се истражује.

(6) Оштећена лица или сведоке који су лишени слободе треба одвести на места на којима полицијски службеници одговорни за њихово злостављање не могу да их ометају.

(7) Сви лекарски прегледи повређених лица лишених слободе обављаће се на локацији на којој не могу да их чују, а уколико је то могуће, на којој не могу да их виде, полицијски службеници или затворски чувари.

(8) У случајевима злостављања од стране полиције, хитно ће се предузети све мере и радње за очување доказа, посебно оних које касније може бити тешко или немогуће извући (нпр. фотографисање повреда, прикупљање медицинске документације и предмета који су коришћени током злостављања, фотографисање и трагови доказа са места наводног злочина, изјаве оптужених, сведока и оштећених лица и др.).

(9) Само тужилац може да одлучи које ће се доказне мере и радње предузети.

важно напоменути да је Комитет министара Савета Европе одлучио децембра 2022. да затвори надзор над важним пресудама Европског суда за људска права у супротности са процедуралним делом члана 3. ЕКЉП (конкретно, такозвани предмет Станимировићева група) због чињенице да је пропуст српских власти да истраже те предмете застарео.¹⁶

23. На почетку посете делегација је упозната са чињеницом да је радна група састављена од представника различитих министарстава и Врховног јавног тужилаштва, у оквиру шире реформе КЗ, предложила измене и допуне чланова 136. и 137. КЗ, узимајући у обзир препоруку различитих међународних тела за праћење. Заменик Врховног јавног тужиоца обавестио је делегацију да је у радној групи преовладао став да је неопходно појачати казне за два кривична дела, с обзиром на ограничење примене ова два члана само на јавне функционере, као и задржавање отежавајуће казне. околности које су сада садржане у члану 136 став 2 КЗ.¹⁷

Даље, настављене су активности на обуци тужилаца и полицијских службеника за примену Методологије, а Национални механизам је дао мишљење у којем истиче своје

(10) Ако је злостављање пријављено полицији, или је на други начин скренута пажња полицији (нпр. из здравствене установе), полицијски службеник ће одмах обавестити дежурног тужиоца, који одлучује о даљем току поступка истраге. Полицијски службеник предузима мере и радње за прибављање доказа само по налогу тужиоца, осим мера које се не могу одлагати у складу са чланом 286. ЗКП.

(11) Жртве може да саслуша само тужилац; разговор са оштећеним увек треба да буде снимљен аудио или видео записом, где то технологија дозвољава.

(12) Тужиоци треба да спроводе хитне истраге у случајевима злостављања и могу тражити помоћ форензичких, медицинских и других стручњака у идентификацији, обезбеђивању, идентификацији, очувању и описивању доказа; треба да обезбеде да се ток истраге фотографише и, ако је то могуће, да се сниме видео запис; фотографије и видео траке чине саставни део записника о увиђају.

(13) Ако тело окривљеног или повређеног има знаке или последице кривичног дела, јавни тужилац ће лице испитати, без обзира на његов пристанак, или наложити вештачење, ако је за физички преглед лица потребно посебна стручност. Приликом прегледа повређеног, лекар судске медицине ће лењиром и оловком забележити величину и облик повреда, употребом лењира и скале боја; у зависности од начина на који је наводно злостављање извршено, узмеће биолошке узорке са одеће и обуће повређеног и окривљеног, ради прикупљања свих потребних доказа.

(14) Медицински извештај треба да садржи детаљан опис свих повреда и њихову локацију и удаљеност од анатомских обележја, према форензичким стандардима, као што су: облик (величина и боја) (величина и боја), промене и правац повреда, њихову старост и могуће узроке, време када су нанети.

(15) У случајевима наводног малтретирања, јавни тужилац треба да одреди форензичка испитивања што је пре могуће.

(16) У случајевима када је оштећено лице прегледано од стране лекара или здравственог радника, потребно је утврдити да ли је вршен утицај на прикривање или измену налаза.

(17) На захтев суда, потребно је анализирати вођене податке (листе телефонских позива, коришћене базне станице, ГПС на систему Тетра) како би се утврдило присуство полицијског службеника и повређеног на месту где се наводно злостављање десило.

(18) Полицијске службенике оптужене за злостављање може да саслуша само тужилац. Ако су два или више полицајаца осумњичени за малтретирање, увек их треба одвојено испитати.

(19) Тужилац треба да предузме одговарајуће мере (нпр. издаје налог о притвору или захтева претпретресну истрагу) да спречи било какву комуникацију између оптужених и њихових саучесника.

¹⁶ Види у овом погледу одлуку Комитета министара СЕ 1451. састанак, 6-8. децембар 2022. (ДХ) Х46-38 Станимировићева група против Србије (представка бр. [26088/06](#)).

¹⁷ Члан 136. став 2. КЗ-а гласи: „Ако је изнуђивање признања или исказа отежано крајњим насиљем или ако је изнуђивање изјаве за окривљеног у кривичном поступку изазвало посебно тешке последице, учинилац ће се казнити казном затвора. од две до десет година“.

виђење неких проблематичних аспеката њене примене.¹⁷ Коначно, у контексту процеса консултација за усвајање Нацрта Закона о унутрашњим пословима, поједине невладине организације су поднеле измене и допуне за јачање система одговорности полицијских службеника, који се састојао у осамостаљивању СУК-а од Министарства унутрашњих послова, предвиђајући суспензију полицајаца осумњичених за недолично понашање и њихово разрешење са дужности у случај осуде за иста кривична дела. У време посете, Министарство унутрашњих послова није узело у обзир такве коментаре (види став 10).

24. У том циљу делегација је прегледала 88 истражних списа у вези са истрагама по члановима 136. и 137. КЗ-а које су покренула три Основна јавна тужилаштва у Београду од 1. јануара 2022. до марта 2023. године. Од 88 предмета, само у девет случајева подигнуте су оптужнице, а у осталим случајевима истраге су још биле у току, или су одбачене.¹⁸

Прегледом истражних списа откривено је да су тужилаштва генерално била свесна потребе примене Методологије и њених начела, али је у пракси неколико системских и механичких недостатака и даље утицало на истраге и чинило их мање ефикасним. Они се односе на следеће аспекте:

- i. Проблеми у идентификацији кривичних предмета: примећено је неколико кашњења и недоследности у идентификацији предмета и формирању релевантних досијеа, у смислу закаснелог извештавања из различитих извора (укључујући одложено подношење притужби од стране наводних жртава и закаснело пријављивање случајева од стране затворске установе органима тужилаштва) и покретање истражних поступака. То је допринело значајним кашњењима која су резултирала губитком важних доказа и материјала. Иако се овакве акције у принципу нису чиниле намерним, могле би се довести у везу са чињеницом да дух Методологије још увек није конкретно схваћен упркос бројним активностима обуке.

На пример: притворено лице, које су полицијски службеници наводно малтретирани приликом хапшења 12.06.2019. године, 15.06.2019. године је прегледано у Окружном затвору у Београду од стране затворског лекара, који је констатовао повреде главе и тела, коју је описао као „наводно да је нанела полиција“. Наводно кривично дело је само жртва пријавила на рочишту 24. јула 2019. године пред Основним судом у Београду (док је сведочила на суду у вези са другим кривичним делом). Суд је тужбу проследио Првом основном јавном тужилаштву у Београду тек 23. марта 2020. године. Првом основном јавном тужилаштву у Београду је било потребно седам месеци да 2. октобра 2020. године затражи медицинску документацију од Окружног затвора у Београду, а затим да 3. новембра 2020. године проследи спис СУК-у, са захтевом за прикупљање релевантних података. Тужилац је 25. маја 2021. затражио и примио судско-медицински преглед наводне жртве и саслушао жртву и друге сведоке само током лета и јесени 2022. Предмет је одбачен од Првог основног јавног

¹⁷ Посебно о потреби да се важни докази обезбеде на време и да се обезбеди појачана сарадња између СУКП-а и тужилаца. Види у вези с тим мишљење Заштитника грађана од 17.01.2022.

¹⁸ Даље, у два случаја су изречене судске казне двојици полицијских службеника.

тужилаштва у Београду 3. марта 2023. године, због недостатка доказа о недоличном понашању полиције.

Даље, у предмету описаном у тачки xi, став 13, повреде на телу оштећеног су откривене током његовог првог прегледа у Окружном затвору у Београду 17. октобра 2022. године, али је затворском лекару било потребно 18 дана да обавести директора Окружног затвора у Београду, који је истог дана (односно 15.11.2022.) предмет одмах проследио Трећем основном јавном тужилаштву у Београду. У међувремену, породица жртве је злостављање посебно пријавила различитим институцијама (и то Заштитнику грађана, СУК-у, полицији и Основном јавном тужилаштву), што је резултирало отварањем укупно осам досијеа о истом предмету у Трећем основном јавном тужилаштву у Београду.¹⁹ СУК је открио овај паралелизам и обавестио Треће основно јавно тужилаштво у Београду, који је на крају објединио све предмете и доделио заједнички предмет једном тужиоцу. Из списка се види да је цела истрага могла бити угрожена да СУК није уочио паралелизам и проактивно обезбедио снимак видео надзора у Полицијској станици Земун од брисања, што је потакнуто чињеницом да је Заштитник грађана о овом наводу одмах обавестио СУК 25. новембра 2022. У време посете Комитета, предмет је још увек био у току и са притвореником је разговарало особље СУК-а у Окружном затвору у Београду.

- ii. Примена хитности и приоритета предмета: када је предмет отворен и званично уђе у предистражну фазу, он се обично додељује тужиоцу без икаквог посебног редоследа хитности и приоритета.²⁰ Према Методологији, предметима потенцијалног кршења чланова 136 и 137 тужиоци би требало да дају приоритет, али у пракси се примају између многих других и, због преоптерећености и ограничених људских ресурса у тужилаштвима, тешко је обезбедити брзу истрагу. То доводи до дугих одлагања која утичу на ефикасност истраге и очување важних доказа. На пример, анализа релевантних истражних списка показала је да тужилац обично саслуша жртву као грађанина, а затим прослеђује додатне захтеве СУК-у са значајним закашњењем, а да је у међувремену мало доказа о истражним радњама и комуникацији са СУК-ом.

Третирање кривичних дела у вези са малтретирањем као и сваки уобичајени кривични предмет неизбежно разводњава напоре тужилаштва.

На пример: притворено лице које је навело да су га полицијски службеници малтретирани приликом претреса његове куће 9. јуна 2020. године поднело је пријаву СУК-у, који је 2. јула 2020. проследио Другом основном јавном тужилаштву у Београду, које је затражило од СУК-а да изврши релевантне провере 1. септембра 2020. године. У свом допису тужилац је дао општа упутства СУК-у о околностима које треба истражити, као што је спровођење интервјуа са жртвама као и са свим могућим извршиоцима. Међутим, нису дате инструкције како да се избегне евентуални дослух између полицијских службеника у

¹⁹ Од истог Основног тужилаштва узастопно су примљена најмање четири паралелна захтева за информацијама, што значи да су најмање четири различита тужиоца паралелно радила на истом предмету, а да нико од њих није знао за то.

²⁰ Неколико тужилаца из три београдска основна тужилаштва рекло је делегацији да им је добро познато да кривична дела из чл. 136. и 137. КЗ треба да буду приоритет, али да де факто нису у могућности да примене ову хитност због других истовремених приоритета.

усаглашавању исказа.²¹ СУК се тек 27. јануара 2021. године јавио Другом основном тужиоцу у Београду, наводећи да су у том тренутку била присутна још два полицијска службеника наводном малтретирању и да је наводне вапаје жртве да полиција престане да га повређује чуо додатни сведок. Наиме, СУК није саслушао ниједног од ових новооткривених сведока, већ је спис вратио Другом основном јавном тужилаштву у Београду, чекајући даља упутства, која су примљена тек 8. септембра 2021. године. Укупно је Другом основном јавном тужилаштву у Београду требало два месеца да притужбу проследи СУК-у на релевантно прикупљање информација, које је трајало још четири месеца. СУКП није показао проактиван приступ у предузимању радњи мимо упутстава Другог основног јавног тужилаштва у Београду када је открио додатне сведоке наводног кривичног дела. Тужилац је одбацио предмет 8. новембра 2021. године.

iii. Непримена одговарајућих истражних техника: неколико специфичних аспеката и захтева Методологије се не примењују у пракси током процеса истраге.

Ово се посебно односи на чињеницу да тужилаштва често делегирају релевантне истражне радње СУК-у са општим смерницама као што су „предузимање свих неопходних мера“ или одсуством јасних упутстава. Поједина тужилаштва имају и праксу да захтев за достављање информација делегирају надлежној полицијској управи којој припадају наводни починиоци, а не СУК-у, што је такође супротно Методологији. Штавише, у врло мало случајева је наложен судско-медицински преглед.²²

Сходно томе, тужиоци се обично ослањају на лекарска уверења издата од стране релевантних болница, која су често лошег квалитета и у неким случајевима чак дају мали кредибилитет медицинској документацији о повредама са фотографским доказима направљеним у релевантном затвору. Коначно, упркос јасној одредби и објашњењу у Методологији о потреби спречавања дослуха и координисаних изјава, већина тужилаштва је донела одлуке о одбијању кривичног гоњења (омогућено, између осталог, одлагањем истрага).

На пример: притворено лице које је навело да га је полиција малтретирала 28. августа 2020. године у Полицијској станици Звездара, поднело је пријаву СУК-у 21. септембра 2020. године, која је 25. септембра 2020. године прослеђена Првом основном јавном тужилаштву у Београду. Тужилац није разговарао са жртвом до 4. марта 2021. године, а СУКП није разговарао са осумњиченима до 25. маја 2021. године, након што су имали довољно времена да усагласе своје исказе. Прво основно јавном тужилаштву у Београду обавило је разговор са жртвом тек 4. марта 2021. године, а затим је 5. марта 2021. године досије послало СУК-у на „прикупљање релевантних информација“. Предмет је касније одбачен од стране Првог основног јавног тужилаштва у Београду (након извештаја СУК-а и вештачења). Занимљиво је да је неколико сведока дало доследне изјаве када су испитани у току паралелног кривичног поступка против жртве за друго дело у вези са дрогом.

²¹ Као и у погледу неколико других случајева које је делегација испитала.

²² . Пошто би то требало да се уради током наредне фазе истраге.

Прво основно јавно тужилаштво у Београду није сматрало потребним да поново саслуша ове сведоке, јер су њихове изјаве дате у контексту предмета трговине дрогом, а не у вези са наводним злостављањем жртве.

- iv. Одлуке тужилаштва да одбаце кривичне пријаве често су биле лоше образложене и чинило се да имају мало поверења, а у неким случајевима уопште немају поверења, доследним медицинским извештајима, док су се више ослањали на сагласне и усаглашене изјаве полицајаца, који су имали широку прилику да координирају своја сведочења. На пример, притвореник ухапшен у Врбасу 23. марта 2021. године примљен је у Окружни затвор у Новом Саду наредног дана са повредама на леђима у виду пругастих плавих трагова и посекотином на кажипрсту десне руке, за које је навео да су повреде које су му нанели полицијски службеници Полицијске станице Врбас који су га наводно ударали гуменим пендрецима. Повреде је затворски лекар описао у телесној карти, а лекарски извештај је такође утврдио да су у складу са наводима притвореника. Спис је стигао основном тужиоцу у Врбасу 3. септембра 2021. године (пет и по месеци након чињеничног стања у предмету). На основу саслушања полицијских службеника, поднет је извештај СУК-а, који су негирали употребу пендрека или других средстава силе, истичући да је као мера принуде коришћено само стављање лисица на руке. Није затражено медицинско вештачење о компатибилности повреда са наводима, иако је тужилац имао медицинску документацију и фотографије повреда. Основно јавно тужилаштво у Врбасу је 18. новембра 2021. године одбацило кривичну пријаву.²³ Делегација је током посете Окружном затвору у Новом Саду прегледала лекарски извештај број 31/23-03 од 26.03.2021. директора затвора Основном јавном тужилаштвоу у Врбасу дана 22.05.2020. године. Повреде су описане на следећи начин:

„Паралелни хематоми: два коса на десној лопатици (8 цм), два дијагонална хематома у левом лумбалном делу (20 цм) и два дијагонална између ребара (20 цм)“. Лекар судске медицине у делегацији сматра да постоји висок степен доследности са наводима притвореника о злостављању.

Случај је пример лоше образложене одлуке Основног тужиоца у Врбасу, која није имала кредибилитет и није упућивала на извештај затворског лекара, у којем су тачно описане повреде и утврђена њихова компатибилност са наводима о злостављању.

Налази посете у 2023. години у вези са спровођењем тужилачких истрага о наводима о злостављању од стране полиције указују да дух Методологије и њена примена до сада нису оправдали очекивања.

25. Комитет препоручује да се реорганизује рад тужилаштва и да се уведе могућа специјализација, са именованим тужиоцима који се распоређују на предмете који се односе на чланове 136. и 137. КЗ на нивоу сваког Основног јавног тужилаштва и циљанији утицај активности обуке, кроз примену техника које имају за циљ посебно:

²³ Наводећи да „не постоје докази из којих би се са одређеним степеном сигурности могло закључити да су поменути полицајци починили кривично дело злостављања и мучења“.

- Уклањање препрека за откривање и идентификацију случајева наводног злостављања од стране полиције кроз побољшани систем евидентирања и пријављивања повреда и брзу доделу случајева именованом тужиоцу.
- Примена одговарајуће хитности и приоритета на такве случајеве у фази предистражног поступка, посебно у погледу интервјуисања наводне жртве, благовременог обезбеђивања кључних доказа, давања јасних, свеобухватних и прецизних упутстава СУК-у и одржавања контакта са њима у свим фазама предистражног поступка.
- Примена одговарајућих истражних техника садржаних у Методологији, посебно у погледу делегирања истражних радњи СУК-у, а не надлежној полицијској служби, усвајање мера за спречавање координисаних изјава полицијских службеника које проактивно налажу форензичка испитивања и увиђаје места злочина и коначно обезбеђивање да наводне жртве злостављања увек буду интервјуисане од стране тужиоца како је предвиђено у Методологији.
- Обезбеђивање доследније и проактивније сарадње између тужилаца и СУК-а током истражног процеса у смислу прикупљања информација и предузимања посебних истражних мера (као што су налагање форензичких вештачења, увиђаја).
- Осигурати да одлуке тужиоца о томе да ли ће одбацити кривичну пријаву или отворити званичну истрагу буду прописно образложене и увек засноване на ригорозном испитивању прикупљених доказа, а посебно на конзистентности повреда које су задобила притворена лица и веродостојност њихових навода са сагласним и усаглашеним изјавама полицијских службеника.

26. Комитет такође препоручује да Врховно јавно тужилаштво размотри потребу да се ригорозније процени учинак тужилаштва у вези са Методологијом и да додели неопходне ресурсе специјализованим тужиоцима укљученим у истрагу кривичних дела из чланова 136. и 137. КЗ.

Даље, Комитет би желео да буде обавештен о свим дешавањима у вези са изменама и допунама КЗ у вези са горе наведеним члановима.

27. Као што је поменуто у ставу 22. горе, СУК је наставио да помаже тужилаштвима у прикупљању релевантних информација о случајевима злостављања које су му упутили органи гоњења или који су резултат притужби које су му директно поднели грађани. Број запослених у СУК-у се значајно повећао од претходне посете Комитета и износио је 184 службеника од 200 предвиђених буџетом.²⁴ На почетку посете, делегација је обавештена да је од јануара 2021. године проследила 39 досијеа надлежним органима гоњења од 181 притужбе грађана примљене у вези са могућим недоличним понашањем полиције према притвореним лицима.

Комитет је позитивно констатовао да је СУКП спроводио такве истраге самостално, а не ослањајући се на полицијске службенике и издао је неколико упутстава о потреби очувања релевантних доказа у случајевима сумње на злостављање (на пример, о потреби чувања снимака видео надзора, итд.).²⁵ Међутим, рад и активности СУК-а у

²⁴ Имали су 145 запослених у време ад хок посете 2021. године.

²⁵ Преко законом предвиђених 15 дана.

истрази били су отежани и кашњењем у пријему захтева тужилаштва и, у неким случајевима, општим смерницама које су уз њега приложене, као и недостатком јасноће о томе ко треба да спроводи и налаже одређене посебне истражне радње, као што су одређивање форензичких вештачења, фотографисање повреда и других форензичких радњи које треба да спроведу крим-техничари.

Комитет је и даље уверен да би, као што је истакнуто у претходним извештајима, српске власти идеално требало да успоставе потпуно независан жалбени механизам на рад полиције као дугорочни циљ. У том контексту, Комитет позитивно констатује појачање особља СУК-а и његове акције у настојању да се што пре обезбеде докази током истраге случајева злостављања од стране полиције, као и потреба да се задржи проактиван приступ у својим такозваним активностима прикупљања информација. **Комитет препоручује да се СУКП повеже и развије снажнију везу са релевантним тужиоцима, како би се боље фокусирао на примену Методологије и њених главних начела у светлу препоруке формулисане у ставу 25.**

28. У погледу дисциплинске одговорности полицијских службеника за недолично понашање према задржаним лицима, исте одредбе су биле на снази у време посете Комитета, што је значило да је дисциплински поступак водила иста полицијска управа којој тај полицијски службеник припада. Надаље, проблеми остају у вези са чињеницом да је привремена суспензија полицијских службеника умешаних у наводно малтретирање притворених лица предвиђена само у време њиховог евентуалног одређивања притвора,²⁶ иако Методологија предвиђа могућност да тужилац покрене поступак за суспензију полицијског службеника до окончања истраге²⁷. Коначно, отпуштање полицијских службеника било је предвиђено само у случају да је полицијски службеник осуђен на казну више од шест месеци за кривична дела у вези са члановима 136. и 137. КЗ. Нажалост, нови нацрт Закона о унутрашњим пословима није покушао да промени ове веома благе прагове и измене које су у том смислу предлагале различите ОЦД су одбијене.

Комитет сматра да је примена мере суспензије понекад неопходна, посебно да би се послала јасна порука „нулте толеранције“ на злостављање. **Комитет препоручује српским властима да обезбеде да полицајци против којих постоје *prima facie* докази о злостављању буду суспендовани са обављања дужности које их доводе у контакт са јавношћу, док се истрага о наводном злостављању не заврши.**

Даље, Комитет препоручује српским властима да узму у обзир горе наведене одредбе у процесу доношења Закона о унутрашњим пословима.

²⁶ Члан 217. Закона о полицији гласи: „Полицијски службеник може бити привремено удаљен, на образложени предлог руководиоца, када је против њих донета наредба о спровођењу истраге за кривично дело за које се гони по службеној дужности, или покренут дисциплински поступак због тешке повреде службене дужности и уколико би његово присуство на раду штетило интересима службе, или нарушило углед Министарства, или би могло ометати процес прикупљања доказа или ток кривичног или дисциплинског поступка.“

²⁷ Види у том смислу тачку 6.6 Методологије.

4. Заштитне мере против злостављања

а. увод

29. У својим претходним извештајима, Комитет је формулисао конкретне препоруке о томе како би могле да се ојачају основне заштитне мере које треба пружити осумњиченима за кривична дела у полицијском притвору како би се ефикасно спречило злостављање.²⁸ На почетку посете, делегација је обавештена о конкретним корацима које су српске власти предузеле у том погледу, посебно у вези са изменама које су уведене у евиденцију о притвору (у којој су сада забележени кораци предузети да се ступи у контакт са адвокатом, њихов долазак у полицијску станицу и поверљиви разговор са притвореним лицем) и постепено увођење позиције чувара у објектима полицијског притвора у главним градским центрима.

Остали елементи су остали у ембрионалној фази, а посебно чињеница да је 17 просторија за аудио-видео снимање разговора са осумњиченима било постављено у различитим полицијским станицама, али нису биле у употреби због, између осталог, недостатка техничке опреме. Штавише, приручник за обуку о истражном разговору за полицијске службенике је још увек био у изради. Коначно, у припреми је Меморандум о разумевању (МоР) између Министарства унутрашњих послова и Министарства здравља, за вршење лекарских прегледа и пружање здравствене помоћи лицима у полицијском притвору.

Комитет жели да буде информисан о свим помацима у вези са напретком горе наведених активности, посебно у погледу постепеног увођења улоге чувара у објектима полицијског притвора, усвајања приручника за обуку о истражним разговорима од стране Полицијске академије и закључивање Меморандума о разумевању између министарстава унутрашњих послова и здравља о пружању здравствене заштите лицима у полицијском притвору.

б. обавештење о притвору

30. Право притвореног лица да обавести треће лице о свом притвору загарантовано је члановима 69, 291 и 293 ЗКП и, као што је био случај током претходних посета, у начелу је то право дато већини лица са којима је делегација разговарала. О томе сведочи и релевантна евиденција о притвору, која је садржала упућивање на обавештена лица и, у начелу, датум овог чина. Ипак, у неким случајевима, притворена лица су изјавила делегацији да је полиција одбила њихов захтев да се обавести трећа страна о њиховом притвору, са образложењем да ће то бити учињено у време претреса за потврђивање. Штавише, у записнику о притвору није наведено да ли је притворено лице било обавештено од стране полиције о чину обавештавања. Даље, евиденција о притвору коју је делегација прегледала није увек јасно показала да су се притворена лица одрекла права да обавесте трећу страну.

Комитет позива српске власти да обезбеде да свим лицима које је полиција лишила слободе, из било ког разлога, буде дато право да од самог почетка лишења слободе обавесте о својој ситуацији блиског рођака или трећу страну по свом избору (односно

²⁸ Види на пример ставове 34-45 Извештаја Комитета о његовој периодичној посети Србији 2021. Комитет (2021) 36.

од момента привођења у полицијску станицу). Даље, притвореним лицима треба дати повратну информацију о томе да ли је блиски рођак или неко друго лице обавештено о чињеници њиховог притвора, а одрицање од обавештења треба да буде прописно евидентирано у евиденцији притвора.

ц. Приступ адвокату

31. У складу са члановима 68. и 69. ЗКП, ухапшено лице/осумњичени има право на браниоца по сопственом избору, као и адвоката по службеној дужности именованог преко листе одговарајуће адвокатске коморе, на поверљив разговор са истим (само уз визуелни надзор) и да током испитивања буде присутан бранилац. Што се тиче тачног тренутка када право на приступ адвокату ступа на снагу, полиција је дужна да лицима лишеним слободе у тренутку доношења решења о привременом задржавању (тј. два сата формалног лишења слободе). Конкретно, члан 87. Закона о полицији прописује да се полиција мора уздржати од сваке радње (укључујући саслушање осумњиченог) док адвокат не стигне у полицијску станицу. На почетку посете, високи представници српске полиције обавестили су делегацију да се формално испитивање може обавити само пред тужиоцем и да само у почетним фазама притварања осумњиченог могу да спроводе такозване активности прикупљања информација. Као што је поменуто у ставу 13, такви разговори за прикупљање информација често би могли ескалирати у активности које доводе до психичке и физичке принуде осумњичених како би их се навело да дају информације полицији о одређеном кривичном делу или другим сродним случајевима.

Као што је поменуто у ставу 44, српске власти су унеле измене у евиденцију о притвору, које сада захтевају од полиције да евидентира време контакта адвоката, присуство адвоката у полицијској станици и почетак и трајање поверљивог разговора са притвореним особа.

Налази ад хок посете 2023. показали су да су осумњичени за кривична дела у принципу имали приступ адвокату и да су могли да их консултују у року од неколико сати након што су лишени слободе. То је потврђено записницима о притвору и записницима које је делегација прегледала. Ипак, у многим случајевима, осумњичени су изјавили да су њихови захтеви за помоћ адвоката одлагали полицајци користећи различите трикове (као што је, на пример, чињеница да адвокат није био потребан у раним фазама притвора или да би тражење адвоката имплицирају њихову кривицу) и да је полицијско испитивање почело без присуства адвоката. Као резултат тога, адвокати су били присутни само у полицијској станици када је требало да се донесе одлука о привременом притвору, како би ставили свој печат. Осим тога, у записницима о притвору још увек није било наведено да ли су се осумњичени одрекли права на адвоката, а записници о притвору често су садржавали контрадикторне и нереалне уносе (на пример, време присуства адвоката у полицијској станици било је пре почетка притвора притвореном). Дописом примљеним 13. јуна 2023. године, српске власти су обавестиле Комитет да је, по њиховом мишљењу, улога адвоката у почетној фази лишавања слободе да испита релевантни досије како би саветовао притворено лице о могућности улагање жалбе на решење о привременом притвору.

Комитет подсећа да је у свом искуству које је између осталог потврђено и озбиљним налазима ад хок посете Србији 2023. године, то у периоду непосредно након лишења

слободе – и, *a fortiori*, током којег је појединац подвргнут полицијском испитивању у истражном поступку – да је ризик од застрашивања и злостављања највећи. Сходно томе, могућност да особе које су приведене у полицију имају приступ адвокату, укључујући и могућност поверљивог разговора са истим током тог периода, представља фундаменталну заштиту од злостављања. Постојање те могућности имаће одвраћајући ефекат на оне који желе да малтретирају притворена лица; штавише, адвокат је у доброј позицији да предузме одговарајуће мере ако се злостављање заиста догоди. Даље, Комитет сматра да, како би у потпуности применили дух и слово ЗКП и Правилника о полицијским овлашћењима (РПП), полицијски службеници треба да прихвате легитимитет процесних права осумњичених и да разумеју начине на које обезбеђивање брзог приступа адвокату може обезбедити кредибилитет и поузданост истражних поступака, уместо да сматра да је улога одбране супротна делотворној истрази и правичном суђењу. Даље, од суштинског је значаја тачно бележење у евиденцији о задржавању

Комитет позива српске власти да предузму кораке како би осигурали да се право на приступ адвокату ефикасно примењује од самог почетка лишавања слободе од стране полиције и да се спроводи у пракси, у светлу горе наведених напомена.

32. Од 2019. године постојао је централизован систем за именовање, на принципу ротације, адвоката по службеној дужности са листе коју даје Адвокатска комора у случајевима када осумњичени није изабрао²⁹ или није могао да приушти свог адвоката или његов избор. Надаље, доношењем Закона о правној помоћи уведена је процедура за именовање адвоката о пуном трошку државе.³⁰ Налази делегације указују да је систем именовања адвоката по службеној дужности предвиђао брз и непристрасан избор адвоката, који је на захтев полиције редовно долазио у полицијску станицу, о чему сведоче релевантни притворски регистри.

Што се тиче квалитета услуга које пружају адвокати по службеној дужности као заштита од злостављања, посебно у односу на осумњичене за кривична дела који су показивали видљиве знаке повреда у време њиховог доласка у полицијске станице, делегација је била импресионирана осетљивошћу и професионализмом са којим су нарочито неки млађи адвокати по службеној дужности помагали својим клијентима. У другим случајевима, међутим, делегација је била суочена са истим дугогодишњим притужбама осумњичених за кривична дела на пасивност бранилаца у погледу притужби на злостављање, неспремност да покрећу питања или чак одбијају да говоре насамом, наглашавајући да такву прилику би имали касније на претресу за потврђивање.

Комитет препоручује да адвокате по службеној дужности треба подсетити на њихову кључну улогу у спречавању и пријављивању злостављања тако што ће бити присутни у полицијским станицама и интервенисати на почетку било каквог лишавања слободе, тако што ће у највећој могућој мери заступати интересе особа за које имају мандат да им пруже помоћ, и предузимањем одговарајућих радњи када постоје индиције да полиција злоставља (или их је можда злостављала) таква лица. Требало би предузети кораке у консултацији са релевантним адвокатским коморама како би се, кроз

²⁹ Члан 74. ЗКП прописује ову обавезну одбрану.

³⁰ Према члану 27. Закона о правној помоћи, подносиоци захтева морају поднети захтев надлежној градској или општинској управи, заједно са доказом о свом материјалном стању, и у начелу одговор треба да добију у року од осам дана.

почетну и сталну обуку, промовисала култура у којој се сматра непрофесионалним непредузимање радњи поводом навода о полицијском злостављању.

33. Члан 289. ЗКП, који регулише позивање осумњиченог, прописује да ће се „осумњичени у позиву обавестити да има право на пратњу адвоката“ и да ће се лице о коме је реч обавестити о правима као притвореног лица, уколико то постане током испитивања. Међутим, не помиње се право на браниоца у члану 288. ЗКП, који регулише позивање грађанина ради прибављања обавештења, које може трајати најдуже четири сата.

Делегација је током посете приметила да у великом броју случајева лица која су позвана у полицијску станицу као грађани, углавном телефоном, нису била обавештена о свом правном статусу и правима по закону. Интервјуисани притвореници су одлучно изјавили делегацији да полиција намерно није разјаснила њихов правни статус током различитих фаза испитивања, што би могло бити прилично непријатно и насилно (види став 13). Ови осумњичени су тек накнадно схватили да је полиција намерно прикривала њихов правни статус како би максимизирала своје напоре током законског периода од четири сата.

34. Комитет понавља своју препоруку да српске власти предузму активне кораке да осигурају да полицијски службеници јасно саопште правни статус лица позваних у полицијску станицу у свим фазама испитивања, у складу са члановима 288. и 289. ЗКП. Конкретно, ако постоје елементи који упућују на то да је неко лице осумњичено за кривично дело, разговор треба прекинути, лицу треба дати информативни лист, а разговор треба наставити само у присуству адвоката. Штавише, таква фаза треба да буде предмет аудио и видео снимања (види став 16).

д. Приступ лекару

35. У складу са чланом 69. ЗКП, ухапшена лица имају право да без одлагања затраже преглед од лекара по сопственом избору, а ако је њихов лекар недоступан, од лекара по избору јавног тужиоца или суда.³¹ Члан 22. Правилника о полицијским овлашћењима (у даљем тексту: ППО) предвиђа да ће полицијски службеници који приводе лица организовати пружање стручне медицинске помоћи уколико ова лица имају видљиве повреде или се жале на бол. Даље, члан 36. ППО такође предвиђа да полицијски службеници могу присуствовати лекарским прегледима притвореног лица само на захтев медицинског особља и из разлога њихове безбедности.

36. У пракси, налази делегације показују да су притворена лица током периода полицијског притвора углавном добијала медицинску помоћ у виду интервенције возила хитне помоћи до полицијске станице или пратње до оближње јединице хитне помоћи.

Међутим, записници о задржавању лица у полицијском притвору, који су прегледани у посећеним полицијским установама, потврдили су да су полицијски службеници веома често присуствовали лекарским прегледима притворених лица.³² У односу на више

³¹ Јавни тужиоци могу да наложе такво испитивање и по службеној дужности у складу са чланом 293. ЗКП.

³² Члан 36. став 3. РПП гласи: „Полицијски службеници, само на захтев медицинског особља, из разлога безбедности медицинског особља, могу присуствовати лекарском прегледу притвореног лица и то присуство само од службеника истог пола као и лице које се испитује”.

осумњичених за кривично дело у полицијском притвору који су јасно показивали видљиве повреде (накнадно фотографисано у затвору) у релевантном записнику о задржавању који је сачинио чувар констатовано је да у тренутку пријема у простор за задржавање повреде нису биле видљиве. Поред тога, неколико притвореника који су навели физичко малтретирање рекли су делегацији да су их полицијски инспектори, пре него што су пребачени у простор за задржавање, упутили шта да кажу у случају да се здравствено особље из јединице хитне помоћи буде распитивало за њихове видљиве повреде.³³

Препорука наведена у ставу 19 такође је применљива у овом контексту.

37. У погледу наставка терапије, налази делегације су указивали да у начелу не постоји никаква препрека за давање лекова и терапије, под условом да притворена лица или њихове породице могу да обезбеде одговарајући рецепт.

е. Информације о правима

38. У складу са чланом 29 ППО, лица лишена слободе од стране полиције треба да буду обавештена о својим правима усмено и писменим обавештењем на матерњем језику, или језику који разумеју. Налази делегације током ад хок посете 2023. године, на основу увида у релевантне евиденције притвора указују на то да су, у начелу, информативне листове осумњичени за кривична дела потписали убрзо по доласку у полицијску станицу (и као лица приведена на саслушање и у време доношења решења о притвору). У пракси се чинило да је таква процедура прилично површна, јер многи осумњичени нису могли ни да се сете да су информативне листове потписали и није им било дозвољено да задрже примерак. Што се тиче садржаја информативних листова, у употреби су биле различите верзије које нису све биле у складу са чланом 29. РПП у погледу информација о праву на приступ адвокату и лекару и на обавештавање трећег лица о њиховом притвору (укључујући конзуларне органе).³⁴

39. Комитет позива српске власти да уложи неопходне напоре како би осигурали да полицијски службеници буду посебно пажљиви у време хапшења и у каснијим фазама притвора како би се осигурало да притворена лица заиста могу да разумеју своја права; Полиција је дужна да се увери да је то тако. Даље, сви информативни листови које користи српска полиција за задржавање осумњичених за кривична дела треба да садрже одредбу о правима на приступ адвокату и лекару, као и обавештење трећег лица о притвору (укључујући конзуларни орган), сходно члану 29. ППО. Даље, треба предузети делотворне кораке како би се осигурало да се притвореним страним држављанима који не разумеју српски језик одмах пруже услуге преводиоца и да се од њих не тражи да потписују изјаве или друге документе без ове помоћи. Коначно, сва лица³⁵ лишена слободе треба да добију информације о својим процесним правима у формату који им је доступан, у зависности од њихових потреба: нпр. величина слова, или писање једноставним и приступачним језиком, усмено, различите потребе особа.

³³ На пример, притвореним лицима је наложено да наведу да су дотичне повреде последица случајног пада пре хапшења или спортског тренинга.

³⁴ Ово се односило на обе верзије информативних листова: права доведеног лица и права задржаног лица.

³⁵ Нпр. особе са сензорним или сметњама у учењу, страни држављани или функционално неписмене особе.

ф. Вођење саслушања

40. На почетку посете, делегација је обавештена да је више од 1.300 полицајаца обучено за вештине истражног интервјуисања (на основу модела Уједињеног Краљевства PEACE)³⁶ као део њихове уводне обуке, као и да је исти модул прошао уведен као курс освежавања знања за активне полицијске службенике у Центру за основну полицијску обуку у Сремској Каменици. Виши полицијски службеници су такође обавестили делегацију да, по њиховом мишљењу, полицијске интервјуе са осумњиченим или притвореним лицима, који се обављају у складу са чланом 299. ЗКП, треба сматрати такозваним активностима прикупљања информација, а не испитивањем које, према члану 293. ЗКП, које мора да се врши пред тужиоцем.

Поред тога, уз помоћ Канцеларије Савета Европе у Београду, у изради је био приручник о истражним интервјуима.³⁷ Укратко, Кодекс понашања за полицијско испитивање, како је препоручио Комитет у свом извештају за 2021. годину, још увек није развијен, иако су биле у току активности на његовом усвајању.

41. Током посете 2023. године, делегација је поново примила бројне наводе о продуженим полицијским разговорима са осумњиченима за кривична дела, након њиховог хапшења или позивања. Ова лица су често била везивана лисицама за намештај и није им нуђена пауза за одмор током интервјуа, нити им је понуђен приступ води и храни. У неколико случајева, притворена лица је полиција наводно испитивала у стресним положајима, са капуљачом или пластичном кесом на глави, натопљеном крпом у устима или кацигом на глави. Јасно је да је потребан Кодекс понашања у полицијским интервјуима, као и обавезно аудио-видео снимање полицијских интервјуа (укључујући и тзв. прикупљање информација од осумњичених за кривична дела).

Штавише, у вези са техникама испитивања које су полицајци користили током иницијалног разговора са осумњиченим за кривично дело, делегација је имала јасан утисак да су, упркос пруженој обуци, технике које су полицајци користили јасно усмерене на добијање признања, а не на софистициране тзв. технике прикупљања информација. Неки полицијски инспектори рекли су делегацији да ће за такав процес бити потребно време, а можда и генерацијски прелаз да би уродио плодом, јер захтева дубоку промену менталитета.

42. У свом претходном извештају о периодичној посети Србији 2021. године, Комитет је подвукао потребу за променом парадигме са приступа „од осумњиченог ка доказима“ на приступ „од доказа ка осумњиченом“. Комитет је такође приметио да примена техника истражног интервјуисања од стране полицијских инспектора, које је развило неколико полицијских служби у Европи и које заговарају еминентни правни стручњаци у области превенције тортуре, побољшава проток информација и комуникације и смањује ризик од људске грешке и лажне оптужбе. Налази ад хок посете 2023. указују да таква промена парадигме у интервјуисању позваних грађана и осумњичених за кривична дела није спроведена. Такође, делегација током посете није стекла утисак да

³⁶ PEACE метод истражног интервјуисања је процес у пет фаза у коме истражитељи настоје да успоставе однос и омогуће осумњиченом да пружи непрекидан извештај о догађајима пре него што осумњиченом предоче доказе о недоследностима или противречностима.

³⁷ Предметни приручник требало је да постане саставни део наставног плана и програма Полицијске академије.

су српски полицајци заинтересовани да напусте систем неформалног прикупљања информација, јасно заснованог на извлачењу признања од осумњичених за кривична дела. По мишљењу Комитета, таква промена парадигме захтева снажне мере које долазе од високих званичника, који морају постати заговорници такве промене.

Комитет позива српске власти да активно промовишу такву промену парадигме са начела поступања „од осумњиченог ка доказима“ на приступ који је фокусиран „од доказа ка осумњиченом“, посебно кроз снажне мере³⁸ као што је обука из научно доказаних метода истражног саслушања и обавезног аудио-видео снимања свих полицијских разговора (види став 16.), као и стриктно регулисање и примена мера заштите при позивању грађана осумњичених за кривична дела у полицијске станице (види став 16.).

43. У свом извештају о посети 2021. године, Комитет је такође препоручио, као важну компоненту горе поменутог Кодекса понашања за полицијске интервјуе, обавезно аудио-видео снимање свих полицијских интервјуа у наменским просторијама, са одговарајућим ресурсима са неопходном аудио-визуелна опремом. На почетку посете, делегација је обавештена да је, на националном нивоу, 17 просторија одређено и припремљено за аудио-видео снимање полицијских разговора са осумњиченима, али да су оне углавном неискоришћене због усвајања релевантних подзаконских аката о техничким захтевима и чувању података, као и због набавке одређене техничке опреме. Делегација је могла да обиђе једну овако опремљену просторију у Полицијској станици Нови Београд и уочила је да просторија није у употреби, иако је потпуно опремљена.

Комитет понавља своју препоруку да српске власти успоставе систем за систематско аудио-видео снимање свих полицијских разговора са осумњиченима за кривична дела, спроведених у складу са чланом 289. ЗКП. Ово би захтевало успостављање потпуно опремљених просторија за разговоре у полицијским станицама, усвајање подзаконских аката о складиштењу података и техничким захтевима, као и обуку запослених за њихово коришћење. У начелу, систематско снимање треба да обухвати све фазе полицијског испитивања, укључујући и давање информација о правима на почетку интервјуа.

г. Евиденција о задржавању

44. Као што је поменуто у ставу 29, ниво детаља и свеобухватности евиденције о притвору побољшан је од претходних посета у светлу додатних делова и информација уведених након запажања различитих тела за праћење. На пример, записник о притвору осумњиченог за кривично дело сада садржи податке о времену када је адвокат именован, њиховом присуству у полицијској станици и трајању интервјуа са приведеним лицем.

Делегација је такође навела да су повреде притворених лица приликом пријема у полицијски притвор и лекарски прегледи описани детаљније него у претходним посетама. Међутим, делегација је наставила да примећује грешке и недоследности у

³⁸ Види у вези с тим правило бр. 6 „Начела о ефикасном интервјуисању за истраге и прикупљање информација“ (Мендезова начела) усвојених у мају 2021. група еминентних међународних правних и полицијских стручњака из области полиције и превенције тортуре. Мендезова начела су од тада поздрављена и цитирана од стране неколико тела Уједињених нација, као и Комитета.

состављању такве евиденције, посебно нетачне датуме и време (као што је контактирање адвоката пре почетка стварног притвора осумњиченог за кривично дело), кашњења у почетку периода притвора,³⁹ рубрика које нису попуњене, итд.

Комитет понавља своју препоруку да српске власти предузму мере како би се осигурало да записник о лишавању слободe особе пружи потпун и тачан приказ свих значајних догађаја који су се десили током боравка притвореника у полицијском притвору. Посебно треба водити рачуна о тачном евидентирању времена ефикасног почетка лишења слободe и тачном евидентирању свих фаза које воде до именовања адвоката, њиховог доласка у полицијску станицу и трајања поверљивог разговора са осумњиченим.

5. Услови притвора

45. Правилник о условима притвора у ћелијама за полицијско задржавање из 2018. године регулише, између осталог, величину ћелија за полицијско задржавање, обезбеђивање душека и постељине за задржавање дуже од 12 сати, вентилацију у ћелији, видео надзор, посебан санитарни део и позивно звоно, као и обезбеђење три obroка дневно за лица задржана дуже од 12 сати. На почетку посете, делегација је обавештена о радовима на реновирању који су у току, углавном финансираним од стране норвешке владе, која је показала јасну вољу да побољша услове притвора (на пример, од 2019. године реновиране су укупно 63 полицијске просторије средствима норвешке владе и пет домаћим финансијским средствима.).

46. Налази делегације указују да су, генерално, услови у седам ћелија у полицијским станицама 29. новембар, Нови Београд и Стари Град остали задовољавајући.

Приступ природном светлу (преко перфориране металне решетке), вентилација и грејање су били задовољавајући, а ћелије су биле опремљене душецима (притвореници добијају постељину/ћебад), полу-преграђеним санитарним чвором, видео надзором и позивним звоном. Поред тога, ћелије су углавном биле у добром стању што се тиче одржавања и хигијене.

Међутим, у другим посећеним установама примећени су неки недостаци, посебно:

- У Полицијској станици Земун две од пет ћелија, које су имале бетонске платформе, полу-преграђени санитарни чвор и биле су величине између 6 и 11 м², нису имале приступ природном светлу, а у једној ћелији није радило вештачко осветљење. Поред тога, ћелије нису биле имале душеке и ћебад, а затвореници су били приморани да дуго леже на голом бетону.
- У Полицијској станици Нови Сад, две двокреветне ћелије, површине 9 и 11 м², опремљене су дрвеним платформама, душецима и ћебадима, позивним звоном и ЦЦТВ системом за снимање. Имале су веома ограничен приступ природном светлу кроз перфорирану металну решетку. Није било система за вентилацију, а у простору је било загушљиво. Полицијско руководство и Комисија за борбу против тортуре Министарства унутрашњих послова затражили су уградњу клима уређаја, јер би температуре током лета могле достићи 40 °С. Дописом

³⁹ Према члану 32 РПП, време задржавања треба рачунати од почетка вршења полицијских овлашћења за хапшење лица, односно време хапшења, а не време доласка у полицијску станицу.

примљеним 13. јуна 2023. године, српске власти су обавестили Комитет да су предузете мере за отклањање горе поменутих недостатака.

- У Полицијској станици Рума, две ћелије, површине око 8 м², биле су опремљене са две бетонске платформе, свака са душеком, ћебадима и постељином, и биле су под видео надзором. Међутим, ћелије нису имале приступ природном светлу и нису имале позивно звоно.⁴⁰

47. У светлу међуминистарског меморандума (MoP),⁴¹ лице које се налази у полицијском притвору може бити смештено у посебне ћелије у истражним јединицама затворске установе под притворским надзором полицијских службеника у законском року од 48 сати пре претреса за потврђивање. У том смислу, две ћелије коришћене за ову намену у Истражном притвору КПЗ Сремска Митровица, свака површине 16 м² и опремљене са два кревета на спрат и одвојеним санитарним чвором, биле су у веома лошем стању и у ужасним хигијенским условима. Зидови су били прљави и влажни, врата на санитарном чвору су поломљена и у једној ћелији (5Б) поломљен је поклопац керамичког тоалета. Осим тога, заточеницима нису давани чаршави. НПМ је 2020. године поднео захтев за измену Меморандума о разумевању како би се побољшали услови притвора у ћелијама за полицијски притвор у затворској установи, посебно у погледу њиховог хигијенског стања.

48. Комитет још једном примећује напоре које су српске власти уложиле на реновирању полицијских притворских објеката широм земље и напредак постигнут уз финансијску подршку Краљевине Норвешке. Ипак, **Комитет понавља своју препоруку да српске власти предузму мере да исправе упорне недостатке које је Комитет идентификовао у погледу услова притвора у зонама полицијских притвора. Ово се посебно односи на потребу да се:**

- **Опreme ћелије Полицијске станице Земун душецима и ћебадима који ће бити обезбеђени притвореницима и максимално ограничити коришћење ћелија без природног светла.**
- **У две ћелије Полицијске станице Нови Сад обезбеди одговарајући систем вентилације, који би такође омогућио да се током лета освежава температура у обе ћелије.**
- **Ограничи смештај притворених лица у две ћелије Полицијске станице Рума на неколико сати и да се опреме позивним звоном.**

Поред тога, жалосна хигијена и оронули услови у две ћелије у КПЗ Сремска Митровица које се користе за полицијско задржавање, требало би да се реши кроз њихову брзо реновирање, укључујући поправку санитарних чворова, замену кревета и обезбеђивање кревета и тоалетних потрепштина притвореним лицима. С тим у вези, треба предузети кораке како би се обезбедило да се Меморандум о разумевању Министарства унутрашњих послова и Министарства правде у потпуности примени и да не резултира занемаривањем одговорности од стране било којег од ова два органа.

⁴⁰ Санитарије су се налазиле ван ћелија.

⁴¹ Меморандум о разумевању су два министарства закључила 2014. године на основу релевантних одредби Закона о извршењу кривичних санкција и Закона о полицији.

49. Евиденција о притвору показује да су притворена лица, у начелу, добијала храну у редовним интервалима након пријема у полицијску притворску јединицу.⁴² Међутим, исхрана се и даље састојала само од сендвича, осим ако породица није пружила алтернативу. Даље, притворена лица која проводе дуге сате у инспекторским канцеларијама ради прикупљања информација и испитивања у начелу нису добијала храну, осим ако је њихове породице не доставе у полицијску станицу.

Комитет понавља своју препоруку да српске власти обезбеде да се лицима у полицијском задржавању нуди храна у редовним интервалима током њиховог боравка. Такође, Комитет сматра да лицима у полицијском притвору треба обезбедити најмање један топли оброк дневно, који би требало да буде обилнији од сендвича. Даље, различити јеловници засновани на здравственим и културним потребама треба да буду доступни у складу са одредбама члана 37. ППО-а.

⁴² Члан 37. РПП гласи: „Притворено лице има право на храну, три obroка дневно (доручак, ручак, вечера) у одговарајућим временским интервалима, укључујући и право на одређену храну из здравствених разлога или верских уверења. Притвореном лицу се обезбјеђује један оброк у року од шест сати од момента задржавања, а ако задржавање траје дуже од 12 сати, лице добија три obroка”.

Б. Затворске установе

1. Прелиминарне напомене

50. Ад хок посета 2023. године такође је пружила прилику да се процене услови притвора након претходних посета. Казнено-поправни систем Србије је у децембру 2022. године усвојио стратешки документ под називом „Стратегија развоја система за извршење кривичних санкција 2021-2027“ који је поновио начела и раније преузете обавезе о потреби контроле броја притвореника и побољшања затворског простора. На дан 31. децембра 2022. године, укупна популација је износила 10.849 затвореника са укупним капацитетом од 11.057 места, а стопа притвора износила је 19%. Преглед стопе притвора у истражном затвору показао је благи, али сталан пораст броја притворених лица и стопе попуњености у последњих неколико година. Даље, такође се чинило да је употреба алтернативних метода модулације приступа истражном притвору (као што је кућни притвор) све мања. Број притворених лица порастао је са 1.532 на крају 2015. године на 2.193 31. децембра 2022. године, што представља повећање стопе притвореника са 15% на 19% од укупне затворске популације.

Директор Окружног затвора у Београду (у коме је смештено више од 60% притвореника у земљи) рекао је делегацији да је до повећања стопе притвора и попуњености притвора дошло због више фактора, као што су криминални профил притворених лица и стопа њиховог рецидива, неповерење правосудних органа у алтернативне санкције и њихова склоност да одобре захтеве тужилаштва за одређивање мера притвора. Није изненађујуће да су истражни затвори које је делегација посетила током посете 2023. године били веома претрпани. Ово би могао бити озбиљан проблем, с обзиром на то да се притвор у Србији може продужавати на неодређено време⁴³ и да се не посматра увек као *ultima ratio*, о чему сведочи и висина новчане надокнаде коју српске власти исплаћују лицима која су поднела притужбе за незаконит притвор.⁴⁴

Налази делегације у вези са кумулативним ефектом озбиљне пренасељености, лоших материјалних услова и осиромашеног режима који се налазе у већини притворских објеката посећених током ад хок посете 2023. године могли би се сматрати нељудским и понижавајућим поступањем (види ставове 55-61.). По мишљењу Комитета, коришћење притвора требало би да буде изречено на најкраћи могући временски период и требало би да се заснива на процени ризика од извршења новог кривичног дела од случаја до случаја, бекства, мењања доказа или сведока или ометања тока правде на други начин. Штавише, при оцењивању сразмерности мере треба узети у обзир природу и тежину дела за које се сумња да је лице починило. Такво размишљање

⁴³ На основу одлуке истражног судије, окривљени се може држати у притвору најдуже три месеца од дана притвора. Судија је дужан да сваких 30 дана по службеној дужности преиспита да ли разлози за одређивање притвора и даље постоје. Веће надлежног Вишег суда може, на захтев тужилаштва, да продужи притвор за још највише три месеца (жалба не одлаже извршење). Ако оптужница није подигнута до истека рока за продужење, оптужени се ослобађа (члан 215. ЗКП). Судско веће мора по службеној дужности преиспитивати разлоге за притвор сваких 60 дана од подизања оптужнице до доношења првостепене пресуде (члан 216. ЗКП).

⁴⁴ Према подацима Министарства правде Србије укупно 6.007 захтева за накнаду штете због противправног лишења слободе поднето је Комисији за накнаду штете Министарства правде у периоду од 2015. до 2022. године, Комисија је испитала њих 2.212 и дошла до поравнања са 750 подносилаца захтева. Доступни подаци показују да је Комисија за обештећење у периоду од 2015. до 2022. године исплатила укупно 220.529.715,12 динара (око 1.884.869,36 евра).

би требало да укључи стратегије како би се ојачало прибегавање алтернативним мерама притвора (као што су кауција, кућни притвор са електронским надзором и разне мере забране приласка).

Комитет препоручује српским властима, укључујући релевантне органе тужилаштва, да озбиљно размисле о употреби истражног притвора и његовој улози као последње мере.

Даље, Комитет препоручује да се предузму енергичне мере како би се затворска популација свела испод броја расположивих места на затворском имању и да би се стало на крај пренасељености. У том смислу, акценат треба ставити на читав низ ван-затворских мера које могу да обезбеде судски надзор у периоду који претходи изрицању казне.⁴⁵

51. Установе које су посећене током посете 2023. биле су следеће:

- Окружни затвор у Београду: највећа притворска јединица у земљи који се налази на општини Врачар је у време посете смештао 957 притвореника (од тога 50 жена и пет малолетника)⁴⁶ капацитета 1.054 места. Свих 12 истражних блокова је реновирано од 2012. године, са изузетком Блока 2.1 чије реновирање би требало да почне у јулу 2023. године. Посебна истражна јединица је такође била претрпана и неколико притвореника је пребачено у главну зграду.⁴⁷ У објекат је такође смештен 101 осуђени затвореник.

- Окружни затвор у Новом Саду: други по величини притвор у земљи, који се налази на северној периферији града у насељу Клиса, у наменској згради је смештено 216 притвореника (укључујући осам малолетника и 13 жена) са капацитетом од 269 места (43 ћелије). Требало је да се изгради нови истражни затвор капацитета 300 места,⁴⁸ али су радови одложени због спорова око власништва над земљиштем. У објекту је било смештено и 211 осуђених затвореника затвореног и полу-отвореног режима и 63 прекршиоца у посебној згради.

- Окружни затвор Суботица: смештен у центру града у згради из 1880. године, у време посете је сместио 59 притвореника (укључујући три жене)⁴⁹ са укупним капацитетом од 80 места. Зграда трпи архитектонска и грађевинска ограничења због своје локације и старости (нема периметарске оgrade и повезана је са другим објектима, укључујући зграду општине и приватног предузећа, због чега су дворишта остала необезбеђена) и нови објекат капацитета 300 истражних притвореника требало је да буде изграђен уз суфинансирање ЦЕБ-а из кредита од 25 милиона евра. У време посете у објекту је било смештено и 85 осуђених затвореника и 23 прекршиоца.⁵⁰

⁴⁵ [Види Белу књигу Комитета министара Савета Европе о пренасељености затвора](#) - CM(2016)121-add3, 23. август 2016, а посебно став 20 који каже да је знак тренутне пренатрпаности затвора кад одређена затворска установа ради са више од 90% свог капацитета.

⁴⁶ Три дечака и две девојчице.

⁴⁷ У главну зграду Окружног затвора у Београду премештено је 24 од 124 притвореника који су распоређени у Специјалну притворску јединицу.

⁴⁸ Пројекат је требало у потпуности да финансирају српске власти.

⁴⁹ 14 од 59 притвореника били су страни држављани претежно пореклом из Авганистана, Ирана и Пакистана.

⁵⁰ Осуђени и прекршиоци су били смештени у приземљу зграде са изузетком четири осуђена, који су казну издржавали у посебној згради са полу-отвореним режимом.

- Казнено-поправни завод у Сремској Митровици (КПЗ): самостална двоспратна зграда која се налази у кругу највеће затворске установе у земљи. У време посете, истражни објект је сместио 163 притвореника (укључујући пет жена)⁵¹ и пет особа у полицијском притвору у две наменске ћелије (види став 47) са укупним капацитетом од 211 места.

2. Злостављање

52. Велика већина притвореника са којима је делегација разговарала позитивно је говорила о начину на који се према њима поступало од стране притворског особља и давали су комплименте у погледу њиховог професионализма, посебно у Окружном затвору у Београду. Директор установе је обавестио делегацију на почетку посете да је управа открила епизоду физичког малтретирања. Прегледом ЦЦТВ снимка откривено је да је чувар ударио притвореника гуменим пендреком по лицу док га је 7. марта 2023. враћао из објекта за посете након вербалне свађе.⁵² Тај службеник затвора је одмах суспендован из службе и предмет је прослеђен надлежном тужилаштву.⁵³

У Окружном затвору у Новом Саду и КПЗ Сремска Митровица делегација је примила неколико навода о физичком злостављању и прекомерној употреби силе. У КПЗ Сремска Митровица неколико притвореника је наводно задобило ударце песницом, ногом и шамаре у канцеларији због претреса без камера за видео надзор након епизоде насиља међу затвореницима и непослушности. Неколико жена у истражном затвору у Окружном затвору у Новом Саду наводно су биле подвргнуте чупању за косу и шамарима од стране службенице затвора након епизоде насиља међу затвореницама и непослушности.

У Окружном затвору у Суботици, делегација је примила неколико притужби затвореника страних држављана на расистичке и погрдне коментаре појединих притворских радника, као и на приморавање да брију браду у складу са одредбама Правилника о извршењу притвора.⁵⁴

53. Комитет понавља своју препоруку да српске власти доставе затворском особљу јасну поруку да физичко злостављање и несразмерно прибегавање средствима принуде и безбедносним мерама нису прихватљиви и да ће се према томе решавати.

Комитет посебно препоручује да се предузму одговарајуће мере за унапређење вештина затворског особља у поступању у ситуацијама високог ризика без непотребне употребе силе, посебно пружањем обуке о начинима спречавања криза и смиривања напетости, као и о употреби безбедних метода контроле и спутавања. Таква обука такође треба да садржи елементе антидискриминације и нетолеранције према притвореним лицима страног држављанства.

⁵¹ Један од њих је био малолетан.

⁵² Истог дана, притвореника је прегледао затворски лекар, који је у свом здравственом картону унео следеће: „Пацијент тврди да се спотакнуо и ударио главом о зид: има црвенкасти хематом од 5 цм у величине на десној страни његовог чела”.

⁵³ Затворски службеник је 8. марта 2023. године привремено суспендован за време трајања дисциплинског поступка и предмет је истог дана прослеђен Другом основном тужиоцу у Београду.

⁵⁴ Чланом 22. став 6. Правилника о извршењу мере притвора прописано је: „ношење браде и бркова, односно дуже косе, може се привремено ограничити из безбедносних или хигијенских разлога, док ти разлози постоје”.

54. Нивои насиља међу затвореницима били су изузетно умерени у светлу озбиљног нивоа пренасељености и осиромашеног режима који се нуди (види ставове 55-61). Делегација је примила неколико навода о физичким свађама и застрашивању међу затвореницима у притвору у свим посећеним затворским установама и успела је да се увери да су епизоде адекватно снимљене, да је особље одмах интервенисало у раздвајању релевантних затвореника, да су повреде адекватно евидентирани и да су починиоци ишли на дисциплински поступак.

3. Услови притвора

а. материјални услови

55. ЗКП и Правилник о извршењу мере притвора регулишу минималне стандарде притвора за притворенике, који треба да се састоје од минималног животног простора, опреме, задовољавајућих хигијенских услова, приступа средствима за хигијену и прибора за сиромашне затворенике, као и повећана права за осуђенице, малолетне осуђенице и особе са инвалидитетом.

56. На импулс енергичног директора, од 2012. године реновирали су сви притворски блокови у Окружном затвору у Београду, изузев блока 2.1, чије су ћелије по старом пројекту и немају директан приступ природном светлу. Реновирање Блока 2.1 требало је да почне у јулу 2023. године.⁵⁵ Недавно реновирали блокови (на пример, Блокови 1.1, 1.2 и 5.2) пружају добре услове за притвор и у потпуности су у складу са националним законодавством у погледу захтева: ћелије су простране,⁵⁶ прописно опремљене, добро проветрене, имају приступ природном светлу и имају потпуно одвојене, простране санитарне чворове у ћелији, као и вешерај у сваком блоку. Остали блокови, као што су 5.1 и 5.2 који су реновирали 2015. године, показали су неке недостатке, као што су хабање зидова, повремени зараза стеницама и стари душеци и оштећени умиваоници у санитарним чворовима.⁵⁷

Услови у Блоку 2.0, где новопридошли притвореници могу да проведу до 30 дана, а углавном су смештени затвореници под посебном заштитом, нису били добри због велике флукуације: ћелије су у лошем хигијенском стању (хигијенски производи нису обезбеђени и морају да се купе у кантини) и дотрајале (на пример, зидови се труне, стари кревети и душеци и оштећени санитарни чворови).

Ситуација уочена у истражним јединицама три друга посећена затворска објекта је изразито лоша:

- У Окружном затвору у Новом Саду 43 ћелије су изузетно претрпане (два затвореника су била смештена у ћелијама површине 3,8 м², шест затвореника у ћелијама површине 12,6 м² и осам у ћелијама површине 16 м²), у лошем стању (стари душеци, зарђали кревети, трошни и влажни зидови), са лошом

⁵⁵ Радови на реконструкцији су подразумевали премештај 76 притвореника у друге блокове на период од најмање годину дана.

⁵⁶ . У начелу, у ћелије од 20 м² било је смештено по четири затвореника, док је до осам затвореника било смештено у веће ћелије површине око 44 м².

⁵⁷ Умиваоници су били окачени и лако су падали, што је захтевало да буду причвршћени ужадима или другим материјалима.

вентилацијом, недовољним приступом природном светлу и високим процентом влажности. Ситуација је делимично олакшана у појединим ћелијама у којима је затвореницима било дозвољено да уграде одvlaживаче ваздуха. Ћелије су биле лоше опремљене, без ормарића и недовољно седишта, због чега су затвореници наизменично јели. Одвојени санитарни чворови су се састојали од умиваоника и тоалета, а заједнички тушеви били су недовољни, дотрајали, плесњиви и без приватности (12 тушева се користи за 216 притвореника).⁵⁸ Неколико ћелија је било заражено стеницама, упркос редовним напорима управе на дезинфекцији. Поред тога, обезбеђење тоалетних потрепштина и средстава за чишћење није било адекватно и затвореници су морали да купују такве ствари у локалној кантини.

- У Окружном затвору у Суботици, 22 ћелије у којима су смештени притвореници показују знаке запуштености. Углавном је 7,8 м² за два затвореника (са ширином мањом од 2 метра) и 27 м² за 7 затвореника и имају кревете на спрат, столове и столице и металне ормариће. Зидови се распадају, а одвојени санитарни чворови имају само чучавце без умиваоника (само славина) и оронули су, са пукотинама на зидовима на којима се виде цеви и поломљеним вратима. Заједнички туш у приземљу има девет славина без батерија за туш, повезаних мрежом висећих водоводних цеви, а приступају му групе од 15-20 затвореника краће од пет минута два пута недељно, због чега затвореници често не стижу да сперу сапуницу. Сиромашни и страни затвореници морали су да се ослањају на друге затворенике за постељину и тоалетне потрепштине.
- У Истражном одељењу КПЗ Сремска Митровица, 36 ћелија објекта, који је изграђен тек 2006. године, су умерено скучене,⁵⁹ имају адекватан приступ природном светлу и прописно су проветрене. Међутим, ћелије су у изузетно лошем стању (стари и поцепани душеци, поломљене плочице и санитарије као што су тушеви и тоалети) и у ужасним хигијенским условима (остац смећа на поду, стенице, прљави тањира и прибор за јело). Затворска управа није обезбедила постељину, а велики број притвореника спава на душецима без постељине. Средства за чишћење и личну хигијену нису обезбеђена и морају да се купе у локалној кантини. Дописом примљеним 13. јуна 2023. године, српске власти су обавестиле Комитет да је руководство КПЗ Сремска Митровица предузело мере за побољшање нивоа хигијене у истражном затвору.

57. Комитет позитивно примећује напоре које је уложило Министарство правде на реновирању и проширењу затворских установа, посебно обимно реновирање Окружног затвора у Београду од 2012. године и планирану изградњу нових објеката у Новом Саду и Суботици. Истовремено, сматра да тренутни тренд пораста популације у истражном

⁵⁸ Затвореницима су сваког дана у ћелије достављане кофе са врућом водом.

⁵⁹ Ћелије су стандардне величине од 16 м², без посебног санитарног чвора и у свакој је било смештено до пет притвореника.

затвору и лоши материјални услови и занемаривање у погледу одржавања, нивоа хигијене, лошег приступа санитарним чворовима и неадекватне опреме могу представљати нехумано и понижавајуће поступање и такође је у супротности са релевантним националним законодавством.

У светлу горе наведеног, Комитет позива српске власти и Службу за извршење кривичних санкција да усвоје стални програм редовног реновирања, одржавања, дезинфекције и опремања постојећих истражних затвора широм земље, са јасним временским распоредом, наменском буџетском линијом и надзором. У међувремену, у посећеним затворима треба предузети следеће краткорочне прелазне мере.

- У Окружном затвору у Београду што пре завршити реновирање блокова 2.1 и 2.0 и отклонити недостатке у преосталим блоковима, посебно у погледу замене старих и дотрајалих душека, неадекватног осветљења и сломљених умиваоника, као и дезинсекцију блокова заражених штеточинама.
- У Окружном затвору у Новом Саду, до изградње новог објекта, реновирати и редовно дезинфиковати све ћелије, поставити одвлаживаче, заменити дотрајале душеке и обезбедити више столица. Поред тога, требало би повећати приступ заједничким тушевима, које треба реновирати и очистити од буђи.
- У Окружном затвору у Суботици, до изградње новог затворског објекта, окречити ћелије истражног одељења и санирати зидове, у санитарне чворове у ћелијама уградити умиваонике и поправити врата на санитарним чворовима. Заједничке санитарне чворове такође треба реновирати и опремити тушевима и преградама како би се повећала приватност и приступачност.
- У КПЗ Сремска Митровица требало би заменити дотрајале душеке, санирати санитарне чворове у погледу туш-подова и тоалета и значајно побољшати ниво хигијене у ћелијама кроз ревносније сакупљање отпада, дезинфекцију и обезбеђење производа за чишћење. Поред тога, свим притвореницима у истражном затвору (посебно најсиромашнијим) треба редовно обезбедити постељину.

58. Притвореници у посећеним затворима су сматрали да је квалитет хране задовољавајући, иако су се притвореници жалили на слабо снабдевање свежим воћем и поврћем и модалитете дистрибуције хране у КПЗ Сремска Митровица (односно, притвореници су храну добијали у сопственим пластичним тањирима или чинијама, које остају у ћелијама након конзумирања оброка). Делегација је такође навела да нема посебних додатних права за малолетнике и да у Окружном затвору у Суботици нису испуњени захтеви страних држављана исламске вероисповести да на вечери током Рамазана добијају конзистентнију храну.

Комитет препоручује да се у КПЗ Сремска Митровица обезбеди више свежег воћа и поврћа притвореницима и да се преиспита начин дистрибуције хране у циљу поштовања хигијенских норми. Даље, малолетницима у притвору треба обезбедити адекватну хранљиву, довољно калоричну и добро избалансирану исхрану, као и приступ великој количини течности за њихове потребе. Даље, треба поштовати прехранбене потребе и обичаје страних затвореника, посебно оних исламског порекла.

б. Режим

59. Комитет се дуго залагао за развој сврсисходног режима активности изван ћелија за притворенике у Србији, који би се састојао од најмање осам сати ван ћелије и учешћа у професионалним, рекреативним или радним активностима.⁶⁰ Током периодичне посете 2021. године, Одбор је поздравио прве покушаје да се у КПЗ Панчево обезбеде неке плаћене активности и препоручио да се ова пракса што је више могуће прошири и на друге казнено-поправне установе.⁶¹

Нажалост, ситуација уочена током ад хок посете 2023. није омогућила оптимистичан закључак. У ствари, са изузетком шачице затвореника,⁶² укључених у опште задатке као што су дистрибуција хране и чишћење у сваком затвору, једина активност ван ћелије за остатак притвореника састојала се од приступа дворишту током периода у распону од 30 минута до два сата дневно. Ограничено право, понекад чак ни на дневној бази, на објекте на отвореном углавном се односило на диспропорцију између броја притвореника и недовољног броја затворских службеника. У пракси, притвореници су дане проводили у ћелијама играјући друштвене игре и гледајући телевизију, ако су затвореници могли да приуште да је купе.

Сва дворишта посећених установа била су мањкава и генерално су им недостајали простори за вежбање, адекватне клупе и, у неким случајевима, заклон од лошег времена (као што су КПЗ у Сремској Митровици и Окружни затвор у Новом Саду). У Окружном затвору у Београду, три постојећа дворишта подељена су на шест како би се омогућила законом прописана два сата дневно бројној популацији. Приступ дворишту Окружног затвора у Суботици (који се састоји од два дворишта преграђена металном решетком) био је неправилан и веома ограничен због великог мањка запослених (види став 68).⁶³ Поред тога, двориште је било окружено приватним зградама и канцеларијама. Дописом примљеним 13. јуна 2023. године, српске власти су обавестиле Комитет да је уведена нова смена за затворско особље, како би се притвореницима омогућио редован приступ вежбању на отвореном.

Комитет позива српске власти да предузму конкретне мере за израду дневног програма активности за све притворенике на основу напора започетих у КПЗ Панчево. Циљ би требало да буде да се затвореницима обезбеди најмање осам сати активности ван ћелије (рад, стручни курсеви, образовање, рекреација и спорт).

60. Малолетници који су били у притвору у посећеним установама били су смештени у наменске ћелије. Међутим, режим који им је понуђен није се разликовао од оног који је био предвиђен за одраслу популацију и нису им предложене никакве конкретне активности. Поред тога, прекинуте су образовне активности за оне који похађају школу, а имали су и потешкоће да позајмљују књиге из постојећих библиотека. Иако је

⁶⁰ Видети у том погледу став 64 [Извештаја Комитета о посети Србији 2021. године](#), СРТ/Инф (2022) , став 50 [Извештаја Комитета о ад хок посети 2017. године](#), СРТ/Инф (2018) 21 и став 65 [Извештаја о периодичној посети 2015. године](#), СРТ/Инф (2016) 21.

⁶¹ Видети став 64 [Извештаја Комитета о периодичној посети Србији 2021. године](#).

⁶² У Окружном затвору у Београду било их је, на пример, осам.

⁶³ Није било вежби на отвореном четвртом, дану посвећеном посетама, због потребе за особљем да их надгледа, као и током неких државних празника, због мањег броја запослених у смени.

недостатак сврсисходне активности штетан за сваког осуђеника, посебно је штетан за малолетнике који имају посебну потребу за физичком активношћу и интелектуалном стимулацијом.

Комитет понавља своју препоруку да српске власти предузму кораке да свим малолетним преступницима који су смештени у притвору, без обзира на период притвора, обезбеде пун програм сврсисходних активности (укључујући образовање, спорт и рекреацију).

61. У Окружном затвору у Београду, 50 жена у истражном притвору имало је приступ заједничком објекту са чајном кухињом за припрему топлих напитака, што је била једина варијација у њиховом режиму. У другим установама, женама у истражном затвору нису биле понуђене никакве додатне активности, а чак су и патиле од ограничења сегрегације, која се састојала од ограниченијег приступа вежбању на отвореном, строжег правила облачења и нису им дате никакве додатне погодности за личну хигијену, као што је продужени приступ тушевицама.

Комитет понавља своју препоруку да српске власти развију родно специфичан приступ према затвореницама у истражном притвору, нудећи им значајнији људски контакт и психолошку помоћ како би надокнадиле продужене периоде де факто самице којима су повремено изложене. Комитет позива српске власти да предузму конкретне мере за развој програма активности за затворенице смештене у истражним притворима широм земље. Циљ би требало да буде да се затвореницима обезбеди најмање осам сати активности ван ћелије (рад, стручни курсеви, образовање, рекреација и спорт).

4. Здравствене услуге

62. У КПЗ Београд, Нови Сад и Сремска Митровица, број здравствених радника који брину о потребама притвореника је адекватан.⁶⁴ Поред тога, Управа за извршење кривичних санкција финансирала је шест програма медицинске специјализације за младе лекаре као подстицај да се придруже затворској здравственој служби. Међутим, постоје недостаци у Окружном затвору у Суботици, где лекар са пуним радним временом и две медицинске сестре, упркос својој мотивацији и професионалности, нису могли да задовоље потребе корисника. Делегација је обавештена да три конкурса за пријем лекара опште праксе нису успела да привуку ниједног заинтересованог кандидата.

Штавише, све установе су имале склопљене и добро функционишуће споразуме са екстерним здравственим установама, као што су ВМА и Специјална затворска болница у Београду, за снимање и друге дијагностичке процедуре, и редовно их посећују различити специјалисти.⁶⁵ Надлежни правосудни органи је начелно одобрио упућивање

⁶⁴ У Окружном затвору у Београду је пет лекара опште праксе са пуним радним временом (један треба да буде примљен), 12 медицинских сестара, један стоматолог и две психијатријске сестре. У Окружном затвору у Новом Саду компоненту здравственог особља чине три лекара опште праксе са пуним радним временом, четири медицинске сестре, три медицинска техничара, један стоматолог и једна психијатријска сестра. У притворској јединици КПЗ Сремска Митровица, која служи и пријемној јединици затвора, раде три лекара опште праксе, 28 медицинских техничара, један стоматолог и једна стоматолошка сестра.

⁶⁵ На пример, Окружни затвор у Београду има уговоре са психијатром који посећује три пута недељно, дечијим психијатром и физиотерапеутом. Даље, постоје одредбе за специјалистичке аранжмане са

притвореника у спољне установе ради лечења или дијагностичких активности. **Комитет препоручује да се број здравствених радника у Окружном затвору Суботица повећа ангажовањем једног додатног лекара опште праксе и две медицинске сестре са пуним радним временом. С тим у вези, Министарство правде Србије требало би да размотри могућност финансирања програма специјализације за младе лекаре као подстицај да се придруже затворској служби као што је то већ урађено у Београду.**

Приступ лекару није представљао проблем ни у једној од посећених установа. Захтеви притворених и осуђених лица подношени су путем писменог захтева (поднесак) или медицинским сестрама или особљу обезбеђења и вођени електронским путем у табели. Ипак, у Окружном затвору у Београду затворенице су се жалиле на упорна кашњења у добијању консултација са затворским лекаром. **Комитет препоручује да здравствена служба Окружног затвора у Београду благовремено одговори на захтеве за лекарске консултације осуђеница.**

63. Стационари у Окружним затворима у Београду и у Новом Саду и у КПЗ Сремска Митровица су адекватно опремљени основном опремом за спасавање живота (дефибрилатори) и помоћном опремом за хитну помоћ (ЕКГ, кардиолошки ултразвук и торба спремна за хитну интервенцију). Штавише, сваки стационар има зубарске столице, простран је и у разумном је хигијенском стању.

У Окружном затвору у Суботици амбуланта је мала просторија за прегледе, недостаје дефибрилатор, а стоматолошки кабинет је застарео. **Комитет препоручује да се Окружни затвор Суботица опреми дефибрилатором и да у амбуланти увек буде присутно лице надлежно за пружање прве помоћи (које има важећи сертификат о обуци за примену кардиопулмоналне реанимације и коришћење аутоматизованог екстерног дефибрилатора).** Даље, треба купити нову стоматолошку столицу.

64. Као што је поменуто у ставу 17, скрининг повреда по пријему је у принципу брз и адекватан. Даље, лекарски преглед новопримљених затвореника састоји се од физичке провере и анамнезе, која укључује упитник за скрининг заразних и преносивих болести као што су туберкулоза и хепатитис Ц и процену ризика за превенцију самоубиства и самоповређивања. Међутим, рутинско тестирање на ова могућа стања није проактивно тражено због финансијских недостатака на државном нивоу. Даље, није било скрининга за родно насиље над женама ни у једној од посећених установа.

Комитет препоручује да се у свим посећеним затворским установама понуди систематски скрининг на туберкулозу, добровољно саветовање и тестирање на крвно преносиве инфекције ХИВ-ом и на хепатитис Б/Ц.

Даље, Комитет такође препоручује да српске власти развију процедуре пријема у све затворе у којима су смештене затворенице како би се узеле у обзир родно специфичне потребе затвореница. Ово би требало да обухвати скрининг на сексуално злостављање или друге облике родно заснованог насиља нанете пре уласка у затвор и обезбеђивање да се те информације узму у обзир при изради плана бриге за ту жену.

Војном медицинском академијом (односно, хирург, дерматолог, офталмолог, уролог, интерниста, ОРЛ специјалиста, педијатар, неуролог и ортопедски хирург).

65. У принципу, ниво и квалитет психијатријске помоћи је адекватан у посећеним установама, због присуства два психијатра у Окружним затворима у Београду и Новом Саду и организованих недељних посета у КПЗ Сремска Митровица и Окружном затвору Суботица. Даље, у случају акутне кризе, пацијенти добијају брз приступ услугама Специјалне затворске болнице.

66. У посећеним установама, затвореници који имају потребе због апстиненције од дроге или алкохола су одмах упућени у Специјалну затворску болницу и осигуран је наставак лечења опиоидним агонистима (ОАТ) за оне који су били пријављени на супституциону терапију метадоном или бупренорфином у одговарајућем Дому здравља пре затварања. Сматра се да је започињање ОАТ-а током притвора изузетно ретко, али за такав сценарио постоји процедура, посебно у Окружном затвору у Београду.⁶⁶ У Окружном затвору у Новом Саду, неколико затвореника је похвалило индивидуализовани приступ лекара у процесу лечења супституцијом и детоксикације.

67. Дистрибуцијом лекова искључиво руководе медицинске сестре или медицински техничари, са изузетком Окружног затвора у Суботици, где, због одсуства здравствене заштите током викенда, то мора да обавља особље у унапред припремљеним дозама.

Апотеке у посећеним установама биле су снабдевене одговарајућом палетом лекова. Огромну већину лекова потребних за лечење осуђених затвореника финансира управа затвора, а породице се укључују да попуне празнину у случају лекова који нису на листи коју је одобрио Републички фонд за здравствено осигурање.

5. Остала питања

а. затворско особље

68. Обустава запошљавања у јавном сектору која је на снази од 2015. године довела је до мањка запослених у неколико затворских установа, са озбиљним последицама по њихову безбедност и управљање. На пример, у Окружном затвору у Новом Саду 96 чувара⁶⁷ је задужено за надзор над укупно 490 затвореника и ради пет запослених по смени у притворској јединици. Међутим, ситуација је тежа у београдском и суботичком Окружном затвору, где озбиљан недостатак особља ствара озбиљне проблеме руководству установа.

Нарочито:

- У Окружном затвору у Београду су 242 радника притворског особља (од 255 предвиђених радних места) задужена за надзор над 1.058 затвореника који раде у сменама од 12 сати, у којима је од 15 до 20 службеника. Нивои прековременог рада су се драматично повећали и допринели су да особље одлучи да да отказ.⁶⁸ Управа је разматрала увођење промена смена како би уравнотежила овај тренд.
- У Окружном затвору у Суботици, где су 33 притворска службеника (од 45 предвиђених радних места) била задужена за укупно 169 затвореника (у принципу радили по пет по смени), озбиљан недостатак особља је имао озбиљне

⁶⁶ Поступак се састојао од захтева упућеног суседној Специјалној затворској болници за преглед притвореног лица и процену њихових потреба за ОАТ.

⁶⁷ Од 111 буџетираних позиција.

⁶⁸ Било је 8.402 сата прековременог рада у октобру 2022, 5.266 у новембру 2022 и 6.842 у децембру 2022.

импликације на режимска ограничења (као нпр. неправилан и скраћен приступ вежбању на отвореном) и активности пратње (као што су медицински прегледи који се одлажу или отказују). Даље, чињеница да је само једна службеница у служби изазвала је очигледна ограничења за активности затвореница и довела до драстичних ограничења (на пример, није вршен претрес затвореница у одсуству женског особља затворског особља).

Комитет препоручује да Министарство правде Србије озбиљно размотри потребу за повећањем броја запослених и укине забрану запошљавања. Комитет препоручује да исто министарство предузме радње за попуњавање радних места затворских службеника у затворским установама под његовом надлежношћу, обезбеђујући да број запослених затворских службеника буде довољан да гарантује безбедност особља, законске захтеве као што су надзор над свакодневним вежбама на отвореном и пратња ван медицинских установа, као и физички и ментални интегритет свих затворских службеника, као и смањење прековременог рада и спречавање прекомерног оптерећивања особља. Такође, потребно је хитно повећати број запослених службеница у Окружном затвору у Суботици.

б. Контакт са спољним светом

69. Закон предвиђа да притвореници имају право на три једночасовне посете месечно до три рођака, по нахођењу правосудних органа, који такође могу одлучити о отвореним или затвореним условима (углавном посете за притворенике се обављају у затвореном простору иза стакленог паравана до подизања оптужнице). Делегација је била у могућности да потврди да, у принципу, договоре о посетама притворених лица буду потврђене релативно брзо по пријему.

Аранжмани за посете су задовољавајући у затворима у Београду и Новом Саду који, након недавног реновирања, пружају пријатељско окружење за породице, али су били скучени у ОЗ у Суботици и КПЗ у Сремској Митровици.⁶⁹

Комитет прихвата да ће у одређеним случајевима бити оправдано, из безбедносних разлога или ради заштите легитимних интереса истраге, да се посете одвијају у кабинама и/или да се надгледају.

Међутим, „отворени” аранжмани за посете би требало да буду правило, а „затворени” изузетак, за све законске категорије затвореника. Свака одлука о увођењу затворених посета увек мора бити добро утемељена и образложена и заснована на индивидуалној процени потенцијалног ризика који представља затвореник.

Комитет препоручује да српски органи, у консултацији са надлежним судским и тужилачким органима, примењују горе поменути принцип наметања затворених посета само у изузетним околностима и на основу индивидуалне процене ризика, уместо да усвајају систематску забрану везану за на ток истрага и кривичног поступка (до подизања оптужнице). Даље, Комитет такође препоручује да се право на посете за притворенике продужи на једну посету недељно.

⁶⁹ Посете су се одвијале у кабини са стакленом преградом која дозвољава само једном посетиоцу да седи док остали стоје иза.

70. Још увек не постоји званично законско право на телефонске разговоре, које остаје у искључивој дискрецији истражног судије. У принципу, пракса одобравања телефонских позива зависи од одговарајућег истражног судије, барем до фазе подизања оптужнице. Комитет је доследно наводио да свака одлука да се одређеном притворенику забрани или ограничи приступ телефону треба да буде заснована на доказаном ризику од дослуха, застрашивања или друге незаконите активности и то на одређени временски период. Тамо где постоји ризик од дослуха, одређени телефонски позиви се увек могу надгледати. Међутим, општи принцип би требало да буде да се омогући редован и чест приступ телефону.

Комитет позива српске власти да предузму неопходне кораке, укључујући и законодавну природу, како би осигурали да се притвореницима омогући редован и чест приступ телефону.

71. Страни држављани у истражном притвору су у посебно неповољном положају у погледу обезбеђивања контакта са спољним светом. Делегација је могла да примети да конзуларни органи нису увек били благовремено обавештени о притвору њихових држављана по пријему, упркос захтеву притворених лица. Штавише, притвореници не могу да телефонирају са иностранством о свом трошку због техничких ограничења.

Комитет сматра да свим лицима која улазе у затвор треба понудити могућност једног телефонског позива (бесплатно) по пријему, како би њихове породице упознала где се налазе и шта им је потребно. Ово је још важније с обзиром на то да многа лица лишена слободе од стране полиције не контактирају са својим породицама пре него што буду пребачена у затвор.

Комитет препоручује српским властима да свим новопридошлим лицима у затвору пруже могућност једног кратког телефонског разговора са чланом породице у оквиру процедуре пријема. Даље, треба размотрити увођење употребе VoIP комуникације за стране затворенике, како би одржавали контакт са својим породицама у иностранству.

ц. Дисциплина

72. Одговорност за изрицање дисциплинских санкција за евентуално кршење кућног реда притвореника сnose надлежни правосудни органи, након обавештења и достављања предлога од стране управе затвора.⁷⁰

Делегација је констатовала да у посећеним установама није било несразмерног прибегавања дисциплинским мерама у односу на притворенике и да су, по правилу, правосудни органи благовремено реаговали на предлоге/захтеве управе затвора и да су поступци праћени адекватним заштитним мерама (у смислу писмених одлука, могућности жалбе итд.). Најчешћа изречена санкција је ограничење права на пријем пакета. Међутим, и даље није неуобичајено да притвореницима буде забрањено да примају посете као дисциплинска санкција, како је то предвиђено законодавством.

Комитет сматра да ограничења контакта са породицом у контексту дисциплинског прекршаја треба да буду наметнута само када се прекршај односи на такав контакт и никада не би требало да представља потпуну забрану контакта. Чак и када се дисциплински преступ односи на злоупотребу права на посете, било каква санкција не

⁷⁰ На основу члана 221. ЗКП.

би требало да резултира обуставом свих посета, већ „отвореним“ посетама преко стола на одређени период.

Комитет још једном позива српске власти да преиспитају законе који се односе на дисциплинске санкције које се састоје у забрани или ограничењу породичних посета, у светлу горе наведених запажања.

73. У Окружном затвору у Суботици правосудни органи једноставно нису реаговали и давали повратну информацију на захтеве управе за изрицање дисциплинске санкције, што је знак правне несигурности и неопходности преношења одговорности на затворске органе.

Комитет препоручује да се одговорност за изрицање дисциплинских санкција притвореницима пренесе са правосуђа на затворске власти. У том смислу, релевантне одредбе ЗКП треба да се у складу са тим измене и да се гарантује правна сигурност, а да се спречи примена неформалних дисциплинских казни.

д. Средства принуде и мере безбедности

74. Током периодичне посете 2023. године, делегација је испитала примену средстава спутавања и мера безбедности и реда, како је предвиђено члановима 142-155 ЗИКС-а. Употреба безбедносних мера као што су сегрегација, смештај под строги надзор и самица из безбедносних разлога била је умерена у посећеним установама и чинило се да је оправдана и сразмерна.⁷¹ Притворена лица углавном добијају писмене одлуке о њиховом смештају и обавештена су о свом праву да се жале, а лица која су подвргнута овим мерама редовно посећује здравствено особље. Међутим, две ћелије које су коришћене за спровођење оваквих мера у Окружном затвору у Београду, које су биле истог пројекта и величине као у Блоку 2.1, су површине 8 и 10м² и у лошем су стању (нпр. трошни и прљави зидови, оштећена врата санитарног анекса и трепереће вештачко осветљење) и управа затвора је најавила намеру да их реновира. У Окружном затвору у Суботици, где је притвореник држан под појачаним надзором у посебној ћелији, није им обезбеђен ТВ, радио или материјал за читање, контакт са особљем је био спорадичан, а права на излазак у двориште су изузетно ограничена. Притвореник је такође навео да је прву ноћ провео у празној ћелији (раније коришћена као „тапацирана соба“) без намештаја, спавајући на душеку на поду, без чаршава и ћебади.

Комитет понавља своју препоруку да српске власти развију сврсисходан режим за лица стављена под меру појачаног надзора у циљу промовисања њихове реинтеграције у уобичајени режим. Свака јединица у којој се примењује таква мера треба да има стално ангажован мултидисциплинарни тим састављен од васпитача, психолога и социјалних радника. Тим треба да изради детаљније индивидуалне планове третмана за сваког затвореника и да повећа директну интеракцију са њима кроз мотивационе интервјуе. Даље, Комитет жели да добије потврду чињенице да су две ћелије које се користе за меру појачаног надзора у Окружном затвору у Београду реновиране и да је некадашња „тапацирана соба“ у Окружном затвору Суботица ван употребе.

⁷¹ На пример, у Окружном затвору у Београду је од јануара 2022. до марта 2023. године изречено пет мера принудног надзора притвореницима.

75. Као што је био случај током претходних посета, новопримљени притвореници (укључујући малолетнике) били су по пријему подвргнути претресу потпуно голи, са савијањем. Даље, делегација је такође примила неколико навода да су малолетницима стављене лисице на руке током пребацивања у судове и спољне установе, и да су одрасли затвореници везани лисицама и, у неким случајевима, лисицама на ногама током пребацивања у болничке установе.

Комитет понавља своју препоруку да српске власти обезбеде да прибегавање претресу новопридошлих притвореника буде засновано на индивидуалној процени ризика, подложно ригорозним критеријумима и надзору, и да се спроводи на начин који поштује људско достојанство. Даље, треба уложити све разумне напоре да се неугодност сведе на минимум; од притворених лица која се претресају не треба захтевати да скину сву одећу истовремено. Односно, особи треба дозволити да скине одећу изнад струка и да се поново обуче пре него што скине даљу одећу. Даље, телесни претреси малолетника треба да се врше само као последње средство, односно само када се сматра да је ризик за безбедност себе или других посебно висок и када се не могу применити мање наметљиве мере.

Комитет препоручује да српске власти обезбеде да када се малолетни затвореници превозе и изводе ван круга, употреба лисица буде изузетна и заснована на индивидуалној процени ризика.

е. Жалбене процедуре

76. Као и током претходних посета, притвореници су били упућени у основне поставке Правилника о извршењу притвора у тренутку пријема и током карантина. Брошуре су биле доступне на различитим језицима и притворена лица су била упозната са могућностима жалбе и користила их (управи затвора, правосудним органима итд.).

ф. Инспекцијске процедуре

77. Правосудни органи генерално испуњавају своје законске обавезе и редовно обилазе затворске објекте (укључујући притворске објекте) сваких 15 дана⁷² и дају писане коментаре у релевантним регистрима. Међутим, у Окружном затвору Суботица надлежни правосудни органи од пандемије нису обнављали посете затвору, нити су одржавали онлајн састанке са затвореницима. **Комитет препоручује да надзорне судије Основног суда у Суботици наставе личне посете Окружном затвору у Суботици, како би боље проценили услове притвора затвореника из њихове законске надлежности.**

78. НПМ је редовно посећивао затворске установе и такође је пратио спровођење претходних препорука Комитета. Конкретно, НПМ је посетио Окружни затвор у Новом Саду 2021. године, где је био критичан према материјалним условима, а такође је изнео критичке примедбе у вези са ћелијама које се користе за полицијско задржавање у КПЗ Сремска Митровица.

⁷² На основу члана 222. став 2. ЗКП.

6. Васпитно-поправни завод Крушевац

а. Прелиминарне напомене

79. Систем извршења кривичних санкција према малолетним учиниоцима кривичних дела у Србији, како је регулисан Законом о малолетним учиниоцима кривичних дела из 2011. године (ЗМУКД), предвиђа две главне врсте затворских мера: а) смештај у васпитно-поправну установу у периодима у распону од шест месеци до четири године за малолетнике узраста од 14 до 23 године⁷³ и б) малолетнички затвор за старије малолетнике (од 16 до 18 година) који су починили кривично дело за које је прописана казна затвора преко пет година.⁷⁴ Делегација је обавештена да је Нацрт новог закона о малолетним учиниоцима кривичних дела припремала наменска радна група Министарства правде.

Током посете 2023. године, делегација је била у циљаној посети Васпитно-поправном заводу (ВПД) Крушевац како би се испитало поступање према малолетним преступницима под васпитном мером, а посебно према онима смештеним у издвојеном затвореном одељењу на различитим мерама сегрегације и дисциплинске изолације.

80. ВПД Крушевац је највећа васпитно-поправна установа за малолетнике у Србији и на простору бивше Југославије, отворена 1947. године. Смештена у јужном делу Крушевца у близини обронака Јастрепца, установа се састоји од два главна троспратна новоизграђена блока за смештај малолетника у полуотвореном режиму (старости од 14 до 18 година), жена и омладине (од 18 до 23 године), који су пуштени у рад 2014. године. У склопу објекта је и самостална затворена јединица која се налази на неких 600 метара изнад главних смештајних блокова, двоспратна зграда ограђена високим зидовима и бодљикавом жицом, са сопственим отвореним простором.⁷⁵

У време посете, ВПД Крушевац било је смештено 177 малолетних преступника (од тога 14 женског пола).⁷⁵ Посета је била усмерена на самосталну јединицу затвореног типа у којој је био смештен 31 малолетник мушког пола (са капацитетом од 40 места), који су тамо били смештени да издрже дисциплинску меру или безбедносну меру принудног надзора или с обзиром на њихову некомпатибилност са уобичајеним режимом (види став 86).

б. злостављање

81. Малолетни преступници са затвореног одељења су позитивно говорили о односу и опхођењу особља установе у нормалним околностима (дакле, када се поштовао кућни ред). Међутим, делегација је примила бројне наводе о злостављању, које се састојало од шамара и удараца гуменим пендрецима по бутинама и задњици које је затворско особље задавало као вид телесне казне у вези са инцидентима насиља међу

⁷³ На основу члана 21. став 3. ЗМУКД. Даље, обнављање васпитне мере притвора сваких шест месеци преиспитује надлежни судија за малолетнике.

⁷⁴ Мера малолетничког затвора извршена је у Казнено-поправном дому у Ваљеву, који је посетио Комитет током своје периодичне посете 2015. године (видети ставове 126-150 [Извештаја Комитета](#), СРТ/Inf (2016) 21).

⁷⁵ Установа има и канцеларију за регистрацију, управну зграду, пријемна и отпусна одељења, магацин, неколико радионица за одржавање, Дом културе, школу, амбуланту, индустријски погон, трафо станицу и засебну фарму.

притвореницима, покушајем бекства⁷⁶ или непослушним понашањем. Злостављање се одвијало у сали за терапију у затвореном одељењу или у просторији пријемног блока (која није покривена ЦЦТВ) или у обичним блоковима. Епизоде злостављања су обично биле добро документоване у извештајима о употреби средстава принуде које је саставило руководство у складу са релевантним законским оквиром, са комплетном документацијом и изјавама о сразмерности употребе средстава принуде.

82. Следећи примери показују јасан образац насиља које су запослени вршили над децом:

- Малолетница која се 16. јануара 2023. године физички обрачунала са другимштићеником, након чега је навела да ју је чуварка више пута ударила палицом по ногама и леђима, док ју је чувар држао за руку. Тврдила је да су је тукли све док се наводно гумена палица није сломила. Када ју је истог дана прегледао лекар, њен лекарски извештај је садржао следећи запис *„Неколико хематома у пределу задњице и горњег дела обе ноге, у складу са употребом гумене палице“*. У извештају о употреби средстава за спутавање наведено је да је употреба палице у вези са чињеницом да је малолетни преступник покушао да преврне и оштети орман у командној канцеларији и да је оправдана потребом да спречи уништавање имовине.
- Малолетни преступник је навео да је 18. септембра 2022. године, након што је физички напао другог малолетника у заједничкој просторији затвореног одељења, интервенисао притворски службеник и раздвојио га употребом силе и гуменом палицом. Он је навео да је потом спроведен у собу за терапију где је за казну добио неколико удараца палицом по задњици и бутинама. Када га је лекар прегледао истог дана и 19. септембра 2022. године, у његовом медицинском картону је унет следећи запис: *„Видљиво је неколико хематома у пределу задњице и горњих делова обе ноге, у складу са употребом гумене палице“*. У извештају о употреби средстава везивања употреба физичке силе и гумене палице је образложена у светлу чињенице да је малолетни преступник покушавао да спречи премештај других малолетника у ћелије у приземљу ради мере појачаног надзора.
- Дана 18. марта 2023. године догодио се инцидент насиља међу притвореницима у којем су три малолетна преступника физички напала другог притвореника у просторији затвореног одељења, при чему су интервенисала тројица чувара, користећи физичку силу и гумену палицу по задњици и бутинама, како би их раздвојили и заштитили наводну жртву. Двојица нападача са којима је делегација одвојено разговарала тврдили су да су им затворски службеници нанели неколико удараца гуменим палицама по задњици и бутинама. Лекарско уверење издато од стране лекара ВПД од 18. марта 2023. године садржало је за обоје *„Неколико хематома на задњици и бутинама услед употребе гумене палице“*. Извештај о примени мере спутавања, коју је издало руководство ВПД-а оправдао је спутавање у смислу потребе да се спречи додатна штета током епизоде насиља међу притвореницима.

⁷⁶ Са изузетком затворене јединице, која има бетонски зид од четири метра по ободу прекривен бодљикавом жицом, остали објекти су ограђени металном оградом висине два метра.

Поред тога, делегација је добила наводе о физичком малтретирању и прекомерној употреби силе од стране запослених према малолетницима који нису уписани у регистар употребе средстава принуде.

83. Делегација је стекла јасан утисак да се ради о установи у којој се примењује веома стриктан кодекс понашања, а вероватно је да ће свако кршење бити кажњено. Комитет сматра да, у интересу превенције злостављања, сви облици физичког кажњавања морају бити и формално забрањени и избегавани у пракси. Са младим особама које се лоше понашају треба поступати само у складу са прописаним дисциплинским поступцима.

Комитет препоручује српским властима да предузму усаглашену акцију на успостављању промене културе у установи за малолетнике, која се помера од оног који се регулише физичким кажњавањем на ону засновану на васпитном приступу усмереном на малолетнике, подржаном динамичном безбедношћу, са службеницима обученим за вербалну технике деескалације и пропорционалне физичке контроле и методе спутавања.

Поред тога, Комитет препоручује српским властима да:

- пошаљу јасну поруку свом затворском особљу да је малтретирање младих, у било ком облику, незаконито и да ће они који врше злостављање бити кажњени на одговарајући начин;
- обезбеде да се тачно дефинишу ситуације у којима чувари могу употребити физичку силу, као и да се приоритетно издају детаљна упутства о њеној употреби.
- обезбеде да особље не носи пендрек унутар простора за притвор. Даље, треба ревидирати Правилник о кућном реду ВПД Крушевац како би се искључило наношење удараца пендреком као одговор на ненасилно понашање затвореника.
- обезбеде да руководство установе покаже повећану будност у својим надзорним одговорностима тако што ће обезбедити редовно присуство руководиоца у затвореном одељењу, промовисати директан контакт са младима и побољшати обуку особља о техникама ручне контроле и деескалације. Такође треба узети у обзир ширу покривеност ЦЦТВ-ом, заједно са сигурним снимцима и адекватном политиком складиштења снимљених података. Све притужбе или откривање злостављања од стране особља треба пријавити ради спровођења истраге пред надлежним органима (полицији и тужиоцима).

84. Као што је већ поменуто, епизоде насиља међу малолетницима су веома честе у затвореном одељењу ВПД Крушевац и документоване. То је било повезано са лошим режимом који је на снази, недостатком активности и општом затворском атмосфером и чињеницом да су малолетни преступници цео дан проводили у одговарајућој заједничкој просторији.⁷⁷ Затворско особље је брзо интервенисало како би раздвојило младе људе и тежило је да буде претерано ревносно у употреби спутавања.

⁷⁷ Регистар повреда у употреби у амбуланти установа евидентирао је 36 случајева повреда евидентираних малолетних преступника у вези са насиљем међу притвореницима током прва три месеца 2023. године, 114 у току 2022. године и 94 током 2021. године.

Надаље, малолетни преступник са којим се састала делегација је навео да га је 10. јуна 2021. године у туш кабинџ Павлићона А1 силовао један притвореник. Малолетни преступник је 13. јуна 2021. године подвргнут лекарском прегледу у локалном Дому здравља у Крушевцу који није да потврдио трагове сексуалног злостављања.⁷⁸ Лекарски преглед није обављен одмах, а из медицинске документације је утврђено да је упућен у Специјалну затворску болницу на даље испитивање у вези са стањем менталног здравља.

По мишљењу Комитета, свака поправна установа за малолетнике треба да има јасну политику против малтретирања. За почетак, постоји потреба да се успостави процес процене ризика од дељења ћелија, заједно са психолошким прегледом сваког малолетника примљеног у ВПД Крушевац. Такође је од суштинског значаја да чувари буду упозорени на знаке проблема и да буду решени и адекватно обучени да интервенишу. Надаље, чувари морају да имају проактиван приступ како би осигурали да малолетни преступници, посебно они угрожени, који се налазе у ћелијама под њиховом одговорношћу, не буду злостављани или на други начин малтретирани од стране других малолетних преступника.

Комитет препоручује српским властима да предузму проактивне кораке на спречавању насиља међу малолетницима у ВПД Крушевац у светлу горе наведених напомена. Део стратегије за борбу против насиља међу затвореницима и малтретирања мораће да укључи улагање далеко више средстава у регрутовање додатног особља и развој професионализма и обуке запослених, као и да се малолетницима понуди сврсисходан режим са посебним фокусом на образовне активности и пристојне услове. Даље, Комитет такође препоручује да се хитно спроведе судско-медицински преглед кад год се појави индиција о наводу о сексуалном злостављању међу малолетним преступницима.

ц. Материјални услови

85. Комитет сматра да добро осмишљен васпитно-поправни центар за малолетнике треба да обезбеди позитивне и персонализоване услове притвора за младе особе, поштујући њихово достојанство и приватност. Све просторије треба да буду адекватно опремљене и да обезбеде добар приступ природном светлу и одговарајућу вентилацију. Малолетници би нормално требало да буду смештени у индивидуалним спаваћим собама; треба навести разлоге који објашњавају зашто је у најбољем интересу малолетника да дели смештај са другим затвореником. Малолетнике треба консултовати пре него што се од њих захтева да деле смештај за спавање и треба да буду у могућности да кажу код кога желе да буду смештени. Треба уложити све напоре да се избегне смештање малолетника у велике спаваонице јер је искуство Комитета да то малолетнике ставља у знатно већи ризик од насиља и експлоатације.

Самостално затворено одељење се састоји од двоспратне зграде ограђене високим зидом са бодљикавом жицом. У приземљу се налази пет ћелија за извршење мера

⁷⁸ Лекарско уверење издато у време прегледа гласи: „Објективно. Абдомен мекан, палпација безболна, перисталтика се чује. РТ (ректална палпација) - нема палпабилних патолошких отока у домету прстију, нема трагова фекалних маса, нема перианалних фисура или суза аналне слузокоже, сфинктер у нормалном тону током прегледа.”

одвајања, док су на спрату два симетрична ходника где су у два одвојена крила смештени малолетни преступници. Свако крило има по четири собе (свака са три до четири кревета), заједничку собу са столом и телевизором и заједничким санитарним чворовима. Услови у собама су били прихватљиви у погледу опремљености (кревети, сто, столице и дрвени лични ормарићи) и стања одржавања. Међутим, они су безлични и недостаје им декорација и визуелна стимулација. Поред тога, две заједничке просторије, у којима млади преступници проводе већи део дана, су прилично скучене и састоје се од дугачког правоугаоног стола са столицама, малог апарата за припрему топлих напитака и телевизора. Одвојени санитарни чворови у сваком крилу, који се састоје од тоалета, умиваоника и тушева, који су поправљени 2021. године након посматрања НПМ-а, већ су требали одржавања. Уопштено говорећи, цела зграда је изузетно затворена, више личи на затвор високе безбедности него на установу за малолетнике, са ојачаним металним вратима и металним решеткама на прозорима, и капијама са решеткама на улазу у крило. Дописом примљеним 13. јуна 2023. године, српске власти су обавестиле Комитет о намери руководства ВПД Крушевац да изврши потпуну адаптацију самосталне зграде Затвореног одељења како би се ускладила са међународним стандардима за притвор малолетних преступника.

Комитет препоручује српским властима да редизајнирају структуру и распоред Затвореног одељења ВПД Крушевац у складу са горе наведеним прописима за дечје притворске јединице. Посебно, српске власти треба да их учине мање затворским: треба уклонити металне решетке на прозорима спаваћих соба и капије са решетком на улазу у два крила Затвореног одељења. Услове у две заједничке просторије треба побољшати, а заједничке санитарне просторије одржавати у адекватном и хигијенском стању.

д. Режим

86. Одлуку о смештају малолетних преступника у Затворено одељење донео је мултидисциплинарни тим након кршења кућног реда у једном од редовних режима у које су малолетници распоређени након 30 дана од пријема.⁷⁹ Режим на снази је прилично осиромашен јер малолетни преступници не могу да учествују у разним активностима које се нуде основној популацији (на пример, рекреативне, стручне, радне и културне активности). У пракси, млади већи део дана проводе у једној од заједничких просторија⁸⁰ гледајући телевизију и играјући друштвене игре и имају приступ отвореном простору два до три сата дневно,⁸¹ где могу да играју фудбал и кошарку и да вежбају у малој теретани на отвореном са веома лошом и застарелом опремом.⁸² Одељењу су додељена два васпитача који служе као главна тачка контакта за малолетнике. Поред тога, једном седмично се држи и едукативни час, као и ликовна и књижевна радионица.⁸³ Укратко, због недостатка сврсисходних активности које се нуде за младе, реинтеграција у редовну популацију зависи од доброг понашања и волонтирања за послове чишћења и одржавања. Неки од младих су провели скоро три године у јединици и налазе се пред пуштањем на слободу. Дописом примљеним 13. јуна 2023. године,

⁷⁹ На основу члана 12. Правилника о кућном реду ВПД Крушевац.

⁸⁰ Собе су закључане током дана до 18:00 и 20:00 викендом.

⁸¹ На основу члана 16. Правилника о кућном реду ВПД Крушевац.

⁸² Конкретно, стара и похабана клупа за склекове и бетонски тегови.

⁸³ Курс и радионице су нудили наставник и инструктори из других павиљона.

власти Србије су обавестили Комитет да је руководство ВПД Крушевац предузело мере за повећање нивоа активности које нуди Затворено одељење, укључујући и понуду специфичних програма за превенцију зависности од дрога и алкохола, за починиоце насилних кривичних дела, за превенцију самоубистава и самоповређивања, као и проширење спектра понуђених рекреативних активности (као што су разни спортови и шах).

87. Комитет препоручује српским властима да предузму усклађене кораке како би осигурали да свим малолетним преступницима на Затвореном одељењу ВПД Крушевац буде понуђен свеобухватан програм образовања, спорта, стручног оспособљавања, рекреације и других сврсисходних и структурираних активности, прилагођених њиховим индивидуалним потребама и дизајнираних да испуне функције личног и друштвеног развоја, рехабилитације и припреме за пуштање, у светлу Европских правила за малолетне преступнике који подлежу санкцијама или мерама. Бихејвиорални приступ може бити користан у подстицању младих да се придржавају норми живота у групи и да следе конструктивне путеве саморазвоја. Даље, физичко васпитање треба да буде важан део овог програма и у том погледу треба хитно предузети кораке да се обезбеде лопте за фудбалске и кошаркашке тренинге, да се сала опреми са више справа за вежбање и да се поправи гарнитура за стони тенис. Посебно, Затворено одељење треба да обезбеди циљани режим за малолетне преступнике како би се олакшала њихова реинтеграција у опште друштво. Јединицу такође треба да попуни мултидисциплинарни тим васпитача, психолога и социјалних радника са пуним радним временом.

е. Здравствена заштита

88. Здравствени кадар ВПД Крушевац састоји се од једног сталног лекара опште праксе, четири медицинска техничара који обезбеђују стално присуство и једног стоматолога са пуним радним временом. Установу посећује један неуропсихијатар три пута недељно.⁸⁴ Амбуланта, смештена у павиљону Б, састоји се од сале за прегледе, једне собе за пацијенте и једне собе за стоматолога. Просторије су у адекватном стању одржавања и хигијене, а апотека добро опремљена. Међутим, амбуланта нема ни ЕКГ ни дефибрилатор. **Комитет препоручује да се амбуланта ВПД Крушевац опреми дефибрилатором и ЕКГ апаратом, као и особљем обученом за његово коришћење и набавку нове стоматолошке столице.**

89. Законодавство захтева да малолетници буду медицински прегледани у року од 24 сата од пријема и да имају годишњи систематски преглед (поред ад хок специјалних прегледа).⁸⁵ Медицински преглед се састојао од комплетне медицинске историје, укључујући скрининг на туберкулозу у облику торакалног рентгена и тестове крви за откривање ХЦВ, ХБВ и ХИВ-а. Вакцинација против тетануса је проактивно понуђена, али вакцинација против ХБВ-а више се не нуди. Као што је горе поменуто, повреде се детаљно описују и фотографишу. Међутим, докторка није објашњавала компатибилност повреда са наводима или механизмом повреда. **Препорука формулисана у ставу 17. о**

⁸⁴ Услед фокусираности посете, делегација није имала прилику да испита питања у вези са менталним здрављем и психичким стресом код малолетних преступника.

⁸⁵ На основу члана 45. став 4. Правилника о кућном реду ВПД Крушевац.

потреби да се тачно опише повреда уочених на притвореним лицима је такође применљива у овом контексту.

90. Здравствена јединица има добар контакт са локалном болницом и, по потреби, малолетници су упућивани у Специјалну затворску болницу у Београду. Поштована је лекарска поверљивост и пружена је стоматолошка нега у виду вађења зуба. Лекове дистрибуира искључиво медицинско особље.

ф. Запослени

91. У установи ради 76 притворских службеника⁸⁶ од 88 буџетираних радних места. У Затвореном одељењу раде по три затворска службеника у свакој смени, а у јединицу су распоређена два васпитача.

92. Што се тиче обуке, делегација је обавештена да у Центру за обуку затворског особља у Нишу не постоји посебан модул за особље које ради са малолетним преступницима. Међутим, једна НВО је осмислила свеобухватан програм обуке за особље са различитим модулима и одржала је три сесије. Обука је обухватала модуле о откривању ризика и превенцији самоубиства.

По мишљењу Комитета, чување малолетника и старање о малолетницима лишеним слободе је посебно изазован задатак. Особље позвано да испуни тај задатак требало би да буде пажљиво одабрано због њихове личне зрелости и способности да се носи са изазовима рада са - и очувањем добробити - ове старосне групе. Тачније, требало би да буду посвећени раду са младима и да буду способни да усмеравају и мотивишу малолетнике који су у њиховој надлежности. Сво такво особље, укључујући и оне са искључиво старатељским дужностима, требало би да прође стручну обуку, како током увода у рад, тако и на сталној основи, и да има користи од одговарајуће спољне подршке и надзора у обављању својих дужности.

У светлу горе наведених напомена, **Комитет препоручује да српске власти уведу мере за проширење почетне и текуће обуке затворског особља које ради у објектима за смештај малолетника, као и адекватну психолошку подршку и надокнаду како би одразили изазовну природу улоге чувара.**

г. Дисциплина и мере безбедности

93. Законом је предвиђено да малолетни преступници могу бити одвојени у парове у ћелији дисциплинске/сегрегационе јединице ради издржавања дисциплинске казне до 15 дана.⁸⁷ Поред тога, малолетници се могу превентивно издвајати у трајању од седам дана и до три месеца у случају угрожавања безбедности и стварања озбиљних сметњи у установи. У таквим случајевима руководство ВПД примењује меру појачаног надзора (Одељење појачаног надзора или ОПН) у складу са Законом о извршењу кривичних санкција, која се може применити у случајевима предвиђеним Законом о малолетним учиниоцима кривичних дела.⁸⁸

⁸⁶ Од којих су шест биле службенице у притвору.

⁸⁷ На основу члана 130. ЉОКМ и члана 71. Правилника о кућном реду ВПД Крушевац.

⁸⁸ Чланом 88. Правилника о кућном реду ВПД Крушевац прописано је да се Закон о извршењу кривичних санкција може примењивати у погледу свих видова дисциплинског и сегрегационог поступка малолетних учиниоца кривичних дела који нису уређени истим правилником.

У време посете, 10 малолетника је било на издржавању дисциплинске мере смештања у посебну ћелију, или мере ОПН, у пет ћелија које се налазе у приземљу Затвореног одељења.⁸⁹

Једна ћелија има 17 м² и опремљена је са два кревета на спрат, столом и столицом причвршћеним за под и посебним санитарним чвором са тоалетом, умиваоником и тушем. Преостале четири ћелије имају само 6 м² (1,9 метара ширине) и опремљене су само креветом на спрат и полу-преграђеним санитарним чвором са тоалетом и умиваоником.⁹⁰ Постоје и две додатне ћелије за извршење дисциплинских санкција и појачане мере надзора у Блоку А0 које су у време посете биле празне и чији је пројекат био мање затворски. Имају 14, односно 12 м² и свака је опремљена са по три кревета причвршћена за под, столовима, столицама и потпуно преграђеним санитарним чвором са тоалетом, лавабоом и тушем.

94. Режим који је примењиван на малолетне преступнике у дисциплинском/сегрегационом делу Затвореног одељења је један до два сата приступа дворишту дневно. Издвојени малолетни преступници имају свакодневни контакт са васпитачем, свакодневно их посећује члан здравственог особља, а директор ВПД их обилази свака три дана. Међутим, нису им понуђене никакве активности.

95. У погледу правних гаранција, дисциплинске санкције и принудни надзор изрекао је директор, а писмена решења су уручена малолетницима. Одлуке о појачаном надзору изричу се на период од три месеца (са могућношћу обнављања) и на њих се може уложити жалба надлежном суду у складу са релевантним одредбама ЗИКС-а. Утврђено је да су малолетници добро упознати са својим правима и начинима жалбе.

96. Комитет мора нагласити да сваки облик изолације може имати штетан утицај на физичко и/или ментално благостање малолетника. С тим у вези, Комитет на међународном нивоу уочава све већи тренд укидања самице као дисциплинске санкције за малолетнике. Посебно треба обратити пажњу на Стандардна минимална правила Уједињених нација о поступању са затвореницима (Правила Нелсона Манделе), која су недавно ревидирана једногласном резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација и која у правилу 45(2) изричито предвиђају да се малолетницима не изриче самица. Даље, позива се и на правило 67 Правила Уједињених нација за заштиту малолетника лишених слободе познатих као „Хаванска правила“ које каже да сваки облик затварања који треба да утиче на физички и ментални интегритет малолетних преступника треба да буде посебно забрањено.⁹¹

97. Комитет признаје да би могло бити неопходно издвојити малолетне преступнике из безбедносних или сигурносних разлога (на пример, ради заштите веома рањивих малолетника или код малолетника који су претња другима). Међутим, мере ове врсте би требало наложити само у веома изузетним околностима и на што краће време. Даље, Комитет сматра да би требало изградити ревидирани индивидуални план третмана

⁸⁹ Четворици је изречена дисциплинска мера, а шесторици мера појачаног надзора.

⁹⁰ Чланом 73. Правилника о кућном реду ВПД Крушевац прописано је да дисциплинска соба мора да обезбеди стамбени простор од најмање 6 м² по малолетном починиоцу. Малолетници се туширају три пута недељно у заједничком санитарном чвору Затвореног одељења.

⁹¹ Видети правило 67 [Правила Уједињених нација за заштиту малолетника лишених слободе](#) усвојених резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 45/113 од 14. децембра 1990. године.

заједно са смештајем малолетника у посебну ћелију, који би одредио циљеве које треба постићи како би се они успешно реинтегрисали у општу популацију.

Комитет препоручује српским властима да преиспитају релевантне одредбе (укључујући примену елемената Закона о извршењу кривичних санкција) о смештају малолетних преступника у пару у ћелију Затвореног одељења ВПД Крушевац на издржавању дисциплинске мере или мере појачаног надзора (ОПН) у трајању од највише три/четири дана. Посебно треба избацити из употребе пет ћелија дисциплинског дела Затвореног одељења и уместо њих у ту сврху користити две ћелије Блока А0.

х. Употреба средстава спутавања

98. Закон предвиђа да се средства спутавања физичке силе и употребе гумених палица могу изузетно применити у односу на малолетне особе у циљу спречавања физичких напада на члана особља или других притворених лица и чина самоповређивања⁹² Евиденције су показале да је од јануара 2021. године у 43 случаја прибегло примени средстава спутавања.

99. Прегледани извештаји о примени средстава спутавања садрже опис чињеница, изјаве службених лица и малолетних преступника, те медицинску документацију са описом повреда и пријављивани су директору и Министарству правде.⁹³ Међутим, није било директног извештавања правосудним органима и чини се да није било ревизије сразмерности примене мере. Објашњење природе крајње инстанце и пропорционалности примене мере употребе гумене палице није изгледало потпуно убедљиво⁹⁴, нити је било речи о релевантној техници примењене физичке силе. Даље, неколико малолетних преступника из Затвореног одељења је такође рекло делегацији да се лисице рутински стављају на руке током њиховог пребацивања из јединице у амбуланту у Блоку Б док су у возилу.

Комитет признаје да ће затворско особље повремено морати да користи силу да контролише младе особе које се понашају насилно. Међутим, таква сила би требало да буде изузетна када се ради о малолетницима. Стога је важно да свака употреба силе буде стриктно регулисана, као што је прописано горе наведеним правилником.

Комитет препоручује српским властима да преиспитају примену употребе силе у ВПД Крушевац како би осигурали да свака употреба силе и средстава принуде према малолетном преступнику буде у потпуности документована и под стриктним надзором управе затвора.

Конкретно, требало би да садржи јасна објашњења разлога за његову употребу у смислу његове природе и пропорционалности као последњег средства, јасно објашњавајући зашто друге мере деескалације можда нису успеле. Такође, све пријаве о употреби силе и принуда према малолетним учиниоцима кривичних дела треба да буду упућене надлежном судији и тужиоцу за малолетнике.

⁹² На основу члана 89. Правилника о кућном реду ВПД Крушевац.

⁹³ Администрација и укључена у обавезни систем електронске евиденције САПА.

⁹⁴ Као што је, на пример, објашњење разлога зашто се сматрало да су физичка сила и употреба гумених палица апсолутно неопходни да би се садржале епизоде попут оних описаних у ставу 82.

Даље, Комитет препоручује да српске власти треба да обезбеде да сваки притворски службеник прође редовну обуку о коришћењу средстава за везивање, укључујући технике ручне контроле и вештине деескалације, како би се осигурало да се све интервенције са затвореницима са изазовима воде професионално. Паралелно са тим, коришћење пендрека од стране особља које ради у установама за малолетнике требало би да се укине, а у просторијама за притвор затворско особље не би требало да носи пендреке на видљивом месту. Комитет препоручује српским властима да преиспитају систематску употребу лисица за све трансфере малолетника са Затвореног одељења у стационар ВДП Крушевац; њихова примена треба у сваком случају да се заснива на процени ризика.

и. Контакт са спољним светом

100. Закон предвиђа да малолетници могу да имају посету породице и рођака једном недељно, као и од лица која нису у породичном сродству два пута месечно.⁹⁵ Даље, малолетници имају право на један телефонски позив дневно. Законодавство такође предвиђа могућност продуженог одсуства, викенд-дозволу и једнодневно одсуство, што се чини даштићеници ВПДК широко уживају, осим малолетника смештених у Затвореном одељењу.

ј. Жалбени и инспекцијски поступци

101. Малолетни преступници су били упознати са правним лековима и руководство установе је осмислило нову информативну брошуру. Малолетници могу да уложе своје притужбе управи у посебној кутији, као и надлежним правосудним органима у другостепеном поступку.⁹⁶ Међутим, број притужби је мали јер малолетници радије изражавају своју забринутост васпитачу или директору. На пример, због њиховог незадовољства радом васпитача, које су изразили директору, васпитач је премештен.

102. Надлежни судија за малолетнике и јавни тужилац дужни су сваких шест месеци да обиђу ВПД и да се састану са малолетним учиниоцем кривичних дела у њиховој надлежности, заједно са надлежним особљем ради оцене законитости извршења мере и одлучивања о њеном обнављању или прекиду.⁹⁷

Посете су настављене након паузе током пандемије. Ревизију васпитне мере у сваком тренутку могу покренути и малолетни учиниоци, њихови родитељи или старатељи у складу са чланом 117. ЗМУКД -а.

103. Национални механизам је такође посетио институције крајем 2021. године и сачинио детаљан извештај о својим налазима, на који је руководство одговорило.

⁹⁵ На основу члана 26. Правилника о кућном реду ВПД Крушевац.

⁹⁶ На основу члана 97. ЗМУКД.

⁹⁷ На основу члана 155. ЗМУКД.

ДОДАТАК I

Посећене установе

Делегација је посетила следећа притворске установе:

Установе у надлежности Министарства унутрашњих послова

1. Седиште Полицијске управе града Београда, улица 29. новембра, Београд
2. Полицијска станица Стари Град, Београд
3. Полицијска станица Нови Београд, Београд
4. Седиште Службе за борбу против организованог криминала (СБПОК), Београд
5. Полицијска станица Земун, Београд
6. Окружна полицијска станица Нови Сад
7. Полицијска станица Рума

Установе у надлежности Министарства правде (само истражна одељења)

8. Окружни затвор у Београду
9. Окружни затвор Нови Сад
10. Казнено-поправни завод Сремска Митровица (КПЗ)
11. Окружни затвор Суботица
12. Васпитно-поправни дом за малолетне преступнике Крушевац (одељење интензивне неге)

ДОДАТАК II

НАЦИОНАЛНИ ОРГАНИ И ОРГАНИЗАЦИЈЕ СА КОЈИМА ЈЕ ДЕЛЕГАЦИЈА ОДРЖАЛА КОНСУЛТАЦИЈЕ

А: Националне власти

Министарство унутрашњих послова

Братислав ГАШИЋ Министар

Данило СТЕВАНДИЋ државни секретар

Веселин МИЛИЋ помоћник директора полиције

Горан ЦОЛИЋ начелник Сектора унутрашње контроле

Дејан КОШАНИН Заменик начелника Сектора унутрашње контроле

Миливој НЕДИМОВИЋ Председник Комисије за спровођење стандарда полицијског поступања у области превенције тортуре

Министарство правде

Дејан ЦАРЕВИЋ Директор Управе за извршење кривичних санкција

Александра СТЕПАНОВИЋ начелник Одељења за заштиту права лица лишених слободе

Милан ТАНАСКОВИЋ начелник Одељења за материјално-финансијске послове

Републичко јавно тужилаштво

Јасмина КИУРСКИ Заменик републичког јавног тужиоца

Тамара МИРОВИЋ Заменик републичког јавног тужиоца

Б. Заштитник грађана Републике Србије

Зоран ПАШАЛИЋ Заштитник грађана

Наташа ТАЊЕВИЋ Руководилац Националног превентивног механизма

Ц. Невладине организације

Београдски центар за људска права (БЦХР)

Комитет правника за људска права (YUCOM)

